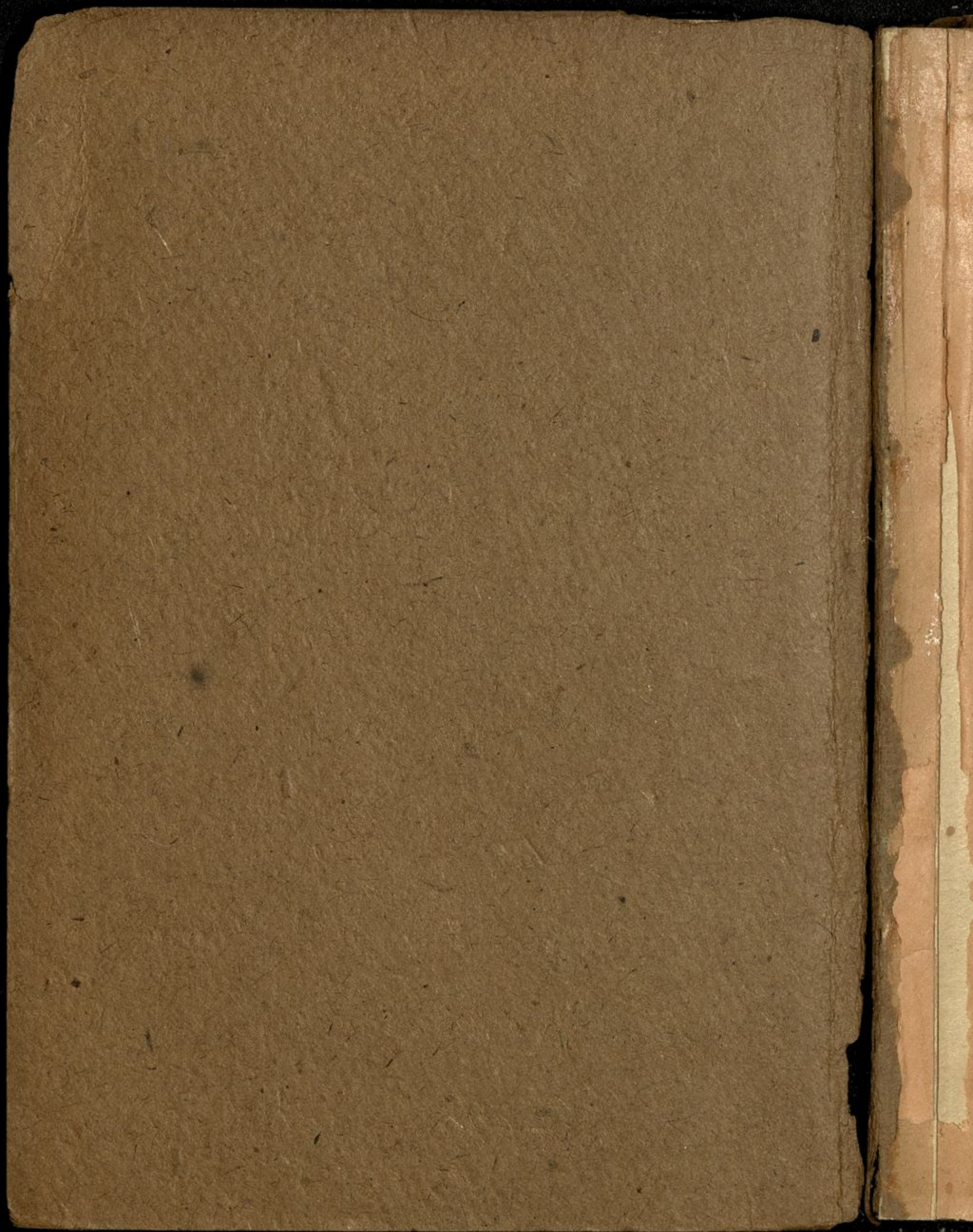

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

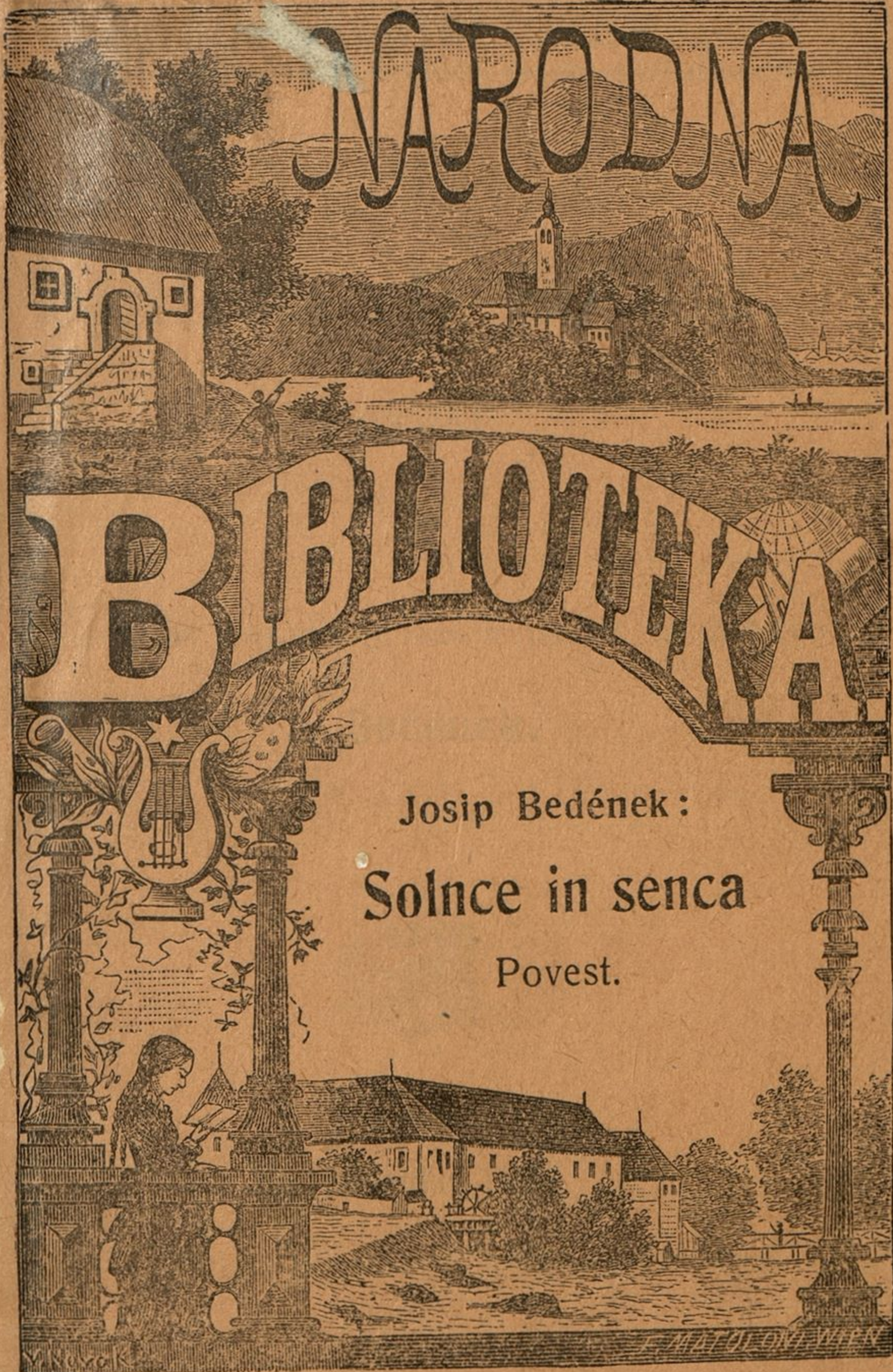
48898

39

39. snopič.

48898

Josip Bedének :

Solnce in senca

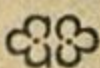
Povest.

Tisk in založba J. Krajec nasl. v Novem mestu.

NARODNA BIBLIOTEKA.

Solnce in senca.

Povest.

Preprostemu narodu spisal v poduk in zabavo

okop
J. Bedének.

[2. 14d.]

Novomesto 1924.

Natisnil in založil J. Krajec nasl.

~~64964~~

48898

Im = 030002180
ID = 57910784

69/24

I.

Naša vas ni, da bi se ponašala z velikimi grunti in petičnimi gospodarji. Grunti so vse-skozi srednje vrste, ker imajo izvzemši enega le po en kozolec, gospodarji imajo pa navadno drobiža le za sproti. Da bi imel kdo kaj prida na posojilu, mi ni znano, ako se ne ozi-ramo na stiskače, ki bi vže pri prvi stotini go-tovine radi kar čez noč drugo dobili. Od go-spodarjev preidem na fante, katerih v tisti dôbi, iz katere so sledeči obrazi, tudi ni bilo na iz-biranje, vsaj pravih ne. Kljubu temu pa ne smem trditi, da bi prav nobenega ne bi bili imeli pod zvonom, da bi bil Bogu in ljudem všeč. Imeli smo ga takega mladenča, ki bi ga bili lahko celi deželi za vzor pokazali. D r o b - n j a v o v Tomaž je bil. Prišel je ravno tisto dobo od vojakov domu. To Vam je bil fant, velik, životen, lepo zraščen, gibčen, razumen, prijazen in miroljuben, poleg vsega tega pa jako vesel pevec in skušen mladenič, ki je že nekaj sveta videl in cesarja služil. K ljubljanskemu

polku potrjen prišel je ž njim v Dalmacijo in na Laško, kjer je bil tudi v ognju. Celo večno mesto Rim mu ni bilo neznano. Domu prišedši poprijel se je takoj kmetije in družbe pametnih mož, za ono ponočnih razgrajačev se pa niti brigal ni. Vsled tega pač ni čuda, da ga je vse rado imelo, le kak zavistnik ne.

Zalih in prijaznih deklet se pod našim zvonom vže od nekdanj ni manjkalo. Vse pridne, vse poštene in vse rojene pevke, slovele so po bližnji in daljni okolici. Ni ga bilo praznika in nedelje popoludne, da bi se jih ne bila zbrala cela kopica na tem ali na onem vrtu, kamor je kmalu na to za kratek čas tudi nekaj fantov prišlo, kjer so potem celo popoludne jako prijetno popevale. Taka je bila tedaj v naši vasi nedeljska zabava. Posebno priljubljena je bila pesem o domači fari, ki jo jim je nek domačin zložil, ako se ne motim, je bil celó — škric, napev so si pa dekleta same napravile. Pesem se glasi:

»Karkoli farâ ima gorenjska stran,
Med vsemi najlepši pač naše je stan;
V vznožju visokih gorâ nam leži,
Kjer milo se vbrano zvoni.

Prelepi ležijo v njej travniki
 In njive bogate in pašniki
 Okol in 'kol z gozdi obraščeni,
 Kjer les se zverina redi.
 O srečen si kmetič, ki tu živiš,
 Presrčno in živo Boga častiš.
 Oh mene, ker nisem sam svoj gospod,
 Prihodnjost pa žene od tod.
 Z Bogom, oj z Bogom domača stran
 Kjer milo mi poje zvon glasán;
 Vedno bom radostno mislil na té,
 Pri tebi je moje srcé!
 Ko mi pa poteče življenja tek:
 O sprejmi ti v vrt miru me na vek,
 Kjer v sredi rojakov naj vtrujen spim
 In večni pokoj zadobim!«

Posebno živo in, lahko rečem, prav iz srca
 pela jo je Mačinova Marijana, dekle osem-
 najstih let in zvonkega glasú kakor slavček v
 gošči. Toda ne samo pri pevkah, temveč tudi
 med žanjicami s srpom v roci, med pericami s
 štreno nad glavo in med predicami s kolovratom
 ob strani, bila je prva. Zlasti ob kolovratu bila
 je jako ljubeznivo dekle, kadar ji je smukala
 tanka pražnja nit izpod gibčnih prstov, na beli
 predpasnik odletavalo je pa okorno in pusto
 pezdirje. Kjerkoli so se zbirale vaške dekleta

pred božičem na prejo, nikjer niso rade Marijane pogrešale, ona je pa tudi rada obečala, če je le količkaj kazalo.

Bilo je na sv. Katarine dan in sneg je šel, da je kar šumelo. Jaz sem smuknil v materine čevlje, pokril starega očeta kučmo vrezano po tržaškem kroji, nataknil nase očetov vže zavržen telovnik in hajdi venkaj konec hiše pod oreh moža delat, kjer je bil od dveh strani sneg nakupičen. Ondi pričel sem kiparsko svojo umetnost. Ko je mož že glavo dobil, tekkel sem v vežo pred pepelnjak po dva oglja, katera sem mu za oči v glavo vtaknil. Pipe mu je še manjkalo in za to je skrbela borova butara pred pečjo, iz katere sem potegnil kljukast oklešček, ga primerno pipi podobno odrezal in dal možu v usta, češ: ná kádi!

„Ali te nič ne zebe?“ vpraša me Mačinova Marijana s škaфом pod pazduho po vodo idoč.

„Nič, vsaj ni nič mraz“, bil je moj kratek odgovor.

„Moža si res pravega naredil“, pohvali me ironično Marijana.

„Kaj ne, da ga znam“, zavzamem se nad njeno pohvalo.

Po vasi semkaj pride Zimčeva Mica in roke pod predpasnik stiska, nedvomljivo znamenje, da jo kolikor toliko zebe.

„Marijana“, nagovori zgovorna Mica pri meni stoječo sosedo, „drevej na prejo k nam pridi, da veš.“

„Bom že“, pravi Marijana, „če me bodo pustili. Kdo pa še pride?“ S tem ste dekleti odšli po vasi. Pri nas smo imeli tedaj deklo Katro, katero je Mica tudi povabila. Ker mati niso posebno ugovarjali, če tudi v obče niso bili prijateljica takemu skupnemu ponočnemu delu, kajti živeli so strogo po pregovoru: „vsak pred svojim pragom pometaj, pa bo povsod snažno“, jel sem tudi jaz siliti vanje, naj me puste s Katro k Zimcu, da vidim, kaj je preja.

„Po to ti ni treba k Zimcu hoditi, lahko jo doma vidiš vsak dan pri meni in pri Katri, če hočeš“, zavrnejo me mati in mi pokažejo ravno kar sneto polno vreteno rekoč: „Vidiš jo, taka-le je pražnja, hodnična je pa na Katrinem kolovratu.“ Ker pa le nisem odjenjal in ko so mati pozvedeli, kaka da bo družba, so me končno vendarle pustili.

Zimčeva hiša stala je na vasi ob cesti. Konec hiše razprostiral se je velik in lep sadonosni vrt, kjer se je ob nedeljah in praznikih popoludne rada shajala mladina naše vasi. Hiša je bila lesena, pa prostorna, okna je imela tolišnja, da si s težavo glavo venkaj pomolil. Hvala Bogu, da je takih stavb čedalje manj v naši deželi. Semkaj sva prišla torej na sv. Katarine dan po rožnem vencu s Katro na prejo. Ona se je vsedla na dolgo klop in kolovrat poleg sebe postavila, jaz sem pa za peč zlezal, kjer sem se po trebuhu vlegel in doli gledal po prostorni in slabo razsvetljeni hiši, kakor mlad vrabec iz podstrešja na mlatiče pred podom. Poleg mene ležalo je za pečjo še dvoje živih bitij: domači mlajši sin Mate in pa velik tigrast maček, ki se je silno zadovoljno ob gorko peč tiščal in — predel, Mate pa po malem dremal.

Hiša se je sčasoma napolnila. Po klopeh ob stenah in na stolih okoli bele mize sedele so dekleta ob brenčečih kolovratih, ter sukale tanko nit. Okoli gorke peči poseli so se vasujoči fantje, za durmi pri peči prav pod menoj sedel je Ferjanov gostač in delal borove trske. Tesal jih je z navadno tesarsko sekiro in marsikatera

odletela je celo pod nasprotno klop, kjer so se ponoči rade miši oglašale. Ravnokar odleti zopet trska pod klop, maček pa zviškoma iz zapečka gostaču na rame in odtod naravnost na tla in pod klop plane.

„Oj ti grdoba, kako sem se ga ustrašil“, pravi gostač in za nekaj časa težko sekiro odloži ter seže po kratko turnčkasto pipico ribniškega izdelka v žep. Pipo si je bil mož svoje dni sam omislil, za tobak prepustil je pa skrb drugim. Saj je toliko dobrih ljudi na svetu, luknjica v njegovi pipi pa tako mala, da si ga bo že sproti sprosil, kar ga bo pokadil, čemu bi ga torej kupaval? In gostač tudi ni tistih eden, da bi moral ves ljubi dan pipo med zobmi imeti. Mož je bil že zadovoljen, če ga je mogel zjutraj, opoldne in na večer po eno popokati, da si je usta z njim posladkal. Ni se vkanil; če mu smemo verjeti, šla mu je dosedaj čestokrat bolj trda za kruh, nego za tobak, ker se dobrih ljudi ni nikjer manjkalo, vzlasti pa v naši vasi ne.

„Janez, ali mi ga privoščiš eno luknjo?“ obrne se gostač-tesač do najbolj priročnega mu soseda Potegunovega Janeza, o katerem so ljudje trdili, da je bil nekoliko prismojen.

Bil je res, toda le toliko, kar se je njemu prav in dobro zdelo. Ako je kam prišel, kjer so ravno pri polni skledi špehovich ali tropinastih žgancev sedeli, ni čakal, da bi ga bili vabili, naj ž njimi zajame, temveč se je kar tjekaj pritisnil, kjer se mu je najprikladneje zdelo in je jel po žgancih segati, da bi bil vsakega kosca ali mlatiča prehitel. Tropinaste bril je od vrha doli, špehovega pa od vrha le toliko časa, dokler je bilo kaj ocvirkov videti, potem jel je pa na dno hoditi, kjer je „luža“ stala. Kedar mu je pa kdo mignil: „Janez pojdi no, boš pomagal gnoj kidati, tedaj se je Janez potuhnul in dalje kolovratil, češ, gnoj naj kida, kdor ga mora! Hudobnega srca ni bil, pač pa na dobro stran nagnen in je z malenkostmi rad postregel, kakor tudi je rad ponagajal vzlasti dekletam. Tudi gostaču je nocoj rad postregel s pipo tobaka, katero si je tesač kar se je dalo, trdo nabasal s palcem in kazalcem, da niti duška ni imela. Gostač gre k mizi, kjer je nekaj trščic ležalo, eno pobere, prižge in ž njo tobak prižiga; ali je že križ, bolj če je brbral, manj mu je hotel goreti. Mož emaka in emaka, da se mu kar lica udirajo, dima pa le ni.

„Zabasal si jo, duša požrešna“, opomni Janez, „ker sem ti vže tobaka dal, na še pobezalo, daj ji duška.“

Gostač seže pobezalo, izdere cev iz pipe, jo vtakne v usta in zapiska nanjo, kakor se zadere kakih šest tednov star petelinček, ko se peti uči.

„Cevka vleče“, pravi gostač.

„I kaj ne bo vlekla, saj ga nisi vanjo tlačil. Pipo prezgaj, kajti zabasal si jo, ker si tako za živo in mrtvo delal“, poučuje ga Janez. Gostač vboga in kmalu se mu je jel valiti siv dim iz škrbastih ust.

„Gostov oče, sedaj nam pa katero povejte“, poprosi ga domača hči Mica. „Vi jih toliko veste, kakor pod zvonom nihče več ne!“

Vedel sem jih res, kakor ne kmalu kdo, toda kaj hočem? Čim stareji sem, tembolj zapušča me spomin in vsak dan jih manj vem. Kar pogube se mi, da sam ne vem kedaj, kako in kam! Konečno stal bom na svetu, kakor tedaj, ko sem se učil pasti. Jaz bi rekel, da bi rajši katero zapele, je še zdatno bolje kratkočasno kakor če bi kdo „storije“ pravil.“

Nekdo potrka ob okno, kjer je Micin ko-

lovrat cvilil, in takoj na to čuje se zunaj glas: „Pojdite nam no odpirat!“

„Tomaž je zunaj“, pravi Mica in vstane. Fantje na vasi zaukajo ter takoj na to v hišo priropotajo, kjer se kmalu okolo predie posedejo, ali pa, kjer se je komu kak prostor ponudil.

„Ravno k petju smo se pripravljale“, pravi Mačinova Marijana Drobnavovemu Tomažu, ki se je tik nje usedel.

„No, potem je pa kakor nalašč, katero pa bomo? Pojem jaz na vso moč rad“, potrди ji Tomaž.

„Tomaž“, pravi Mica, „ti imaš vedno polno glavo pesmij, povej nam, katero bi zapele?“

„Če vam je moj svet res všeč: bi rekel, da zapojmo „Ozir v nebo“, odgovori Tomaž in nadaljuje: „Marijana, ti, ki imaš glas, kakor zvon v zvoniku, pela boš „naprej“, Mica jo bo pobirala za teboj in mi drugi bomo pa pomagali, kar je nas takih, da radi pojemo.“

Marijana se ni dala prositi, ne priganjati; samo nekoliko odkašljala se je in zapela s takim čistim glasom, kakor bi bil ob zvon udaril:

»Povzdigni se žalostna duša v višave,
Zapusti na kratko dolino solza;
Ozri se v nebesa zveličanske slave,
Tam gori otroci smo božji doma!

Lepo melodično petje donelo je po prostorni hiši in meni se je zdelo, kakor bi bil v devetih nebesih. Do zjutraj bi jih bil poslušal tiste pevke. Popolnoma zamaknil se je pa moj tovariš Mate v petje, ki je namreč tako trdno zaspal, da ga niti sivi maček ni mogel več zbuditi, ki se je med tem zopet k nama pridobrikal. Mateta otipal je s svojo debelo okroglo glavo okoli ust in nosu, na to se mu je z vsem hrbtom prav tam poplazel in mu konečno z visokozasukanim repom tudi še nos obrisal, na kar se je muc pritisnil k gorki peči in jel presti.

Ko je bila pesem pri kraju, pridenejo ji dekleta znan. refrén:

»Ta pesem je preč, in ne znamo je več,
Če jo hoč' mo še pet, mor' mo od kraja začet'..

in tudi tega spojo.

Gostač, ki je vedno rad katero zinil, če je le količkaj kazalo, takoj poprime za besedo rekoč: „Kako pa Tomaž, če bi nam ti kaj povedal, ki si bil tako daleč po svetu. Celo laško

deželo in rimsko državo si videl. Pravijo, da kdor veliko obrede, veliko ve.“

„Saj je res, Tomaž, sedaj nam pa ti kako lepo pravljico povej. Izvestno jih mnogo veš, ker vedno v knjigah tičiš, če imaš le količkaj časa. Še celo časnike ti gospodje posojujejo“, pritakne Marijana in Tomaža jako ljubo pogleda.

Taki prošnji se Tomaž pač ni mogel ustavljati. Za lepo pravljico je bil naš junak tako malo v zadregi, kakor za lepo pesem in naj si ga o polnoči poklical. Ker se je pa često rad pošalil, takoj vpraša: „katero naj pa povem: o jari kači, ali o steklem polžu?“

„Katero hočeš“, zavrišče dekleta, ki so Tomažev dovtip že poznale.

„Ker je meni na izbero“, pravi Tomaž, naj ne bo ne ta, ne ona. Povedal jo vam bom o pesniku, kako se je ženil. Ime mu je bilo Bratoljub in je bil sin ubogih kmečkih starišev, ki so imeli visoko v gorah svojo domačijo, kakor bi rekel pri nas na Viženčah, odkoder je bil diven razgled po širnem svetu. Konec hiše stala je stoletna lipa, pod njo pa miza in klopi, kjer je naš dijak posebno rad posedal ob vročih po-

letnih dneh na počitnicah bivajoč. Ondi je zamišljen gledal doli na pisano planjavo, na širni svet, ki se mu je v čisto drugačni luči kazal, kakor pa ga vidimo mi navadni ljudje. Pesniki imajo namreč poseben dar božji, da se jim vsaka reč drugače vidi, vsa lepše vidi, kakor drugim ljudem. Dalje imajo tudi rahleje in občutljiveje srce, iz katerega jim kipe sladkodneče pesmi, kakor kosu petje iz rumenega kljuna.

Bratoljub je bil tak pesnik po volji božji. Mnogo je zložil pesmic, ki so romale vse križem po domovini od ust do ust, od družbe do družbe, od vasi do vasi. Vzlasti na večer, kedar se je solnce bližalo zatonu, sedel je rad pod košato senčnato lipo in zrl doli na široko ravan. Nepopisljivo milo postajalo mu je tedaj vselej pri srcu in navadno je ob takih prilikah zložil kako pesem.

Nekega večera, bilo je po dokončanih študijah na latinskih šolah, zadremal je Bratoljub na klopi pod lipo in sanjalo se mu je, da visi od nebes dolu gugalnica, ki je bila na dveh zvezdah pripeta. Segala je prav do njega. Na njej gugala se je divnokrasna kraljičina s tako silo, da se je nebes in zemlje dotikala. Prigu-

gajoč se Bratoljubu prav pred nos, spusti pred njim šopek gozdnih cvetlic na tla, na kar se zopet proti nebesom dvigne. Bratoljub se zbudi. Res najde poleg sebe šopek svežih cvetlic, kakoršne je rodila domača gora in planina, o prikazni pa, ki mu je cvetlice podarila, ni bilo ne duha ne sluha. Bratoljub je bil prepričan, da je videl Vilo pred seboj in sicer gorsko Vilo, ker mu je cvetja z gore podarila. Srca polastil se mu je nepopisljiv nemir in do tedaj neznano hrepenenje. Zložil je pesem:

»Oj rad bi se dvignil v nebeške višave,
 Od koder milijoni se zvezd lesketó;
 Rad ondi prejadral bi zračne širjave
 In gledal bi doli na vbogo zemljo;
 Kjer tuga in žalost se družite zvésto,
 Kjer smeh se in jok in bridkosti vrsté,
 Kjer laž in sleparstvo si delate cesto,
 Resnica, pravica, pa toči solzé.

„Kaj pa pridiguješ vrabcem na lipi?“ vprašajo ga dobrovoljno oče in k njemu prisedejo.

„Oh oče, po svetu me žene“, vzklikne Bratoljub. „Kam da pojdem, sam ne vem; le to vem, da moram doli med širni svet. Več me neče tu trpeti, kjer sem preživel tako zalo ker tako

brezskrbno zlato mladostno dôbo. Vsaj za nekaj dni moram z doma.“

„Stori, kakor veš, da bo prav“, odgovoré modri oče. „Učen si zadosti, tvoja glava, tvoj svèt. Ko se boš naveličal okoli laziti, boš že zopet rad domu pogledal. Le verjemi mi, da bo res tako. Tudi meni se je v mladih letih tako godilo, da se mi je povsod lepše zdelo, kakor doma. Sedaj je pa ravno narobe. Nikjer nisem rajši, kakor doma. Prav zato ti ne branim in še jednač rečem, stori, kar hočeš, kakor veš, da bo prav.“ Mož odide po večernih opravilih dalje, Bratoljub pa ostane, kjer je bil — pod lipo pozno v noč. Približa se mu dobrotni spanec, ki tudi razburjena srca tolaži in Bratoljub zadremlje. Sanja se mu, da zopet visi pred njim zlata gugalnica od nebes do zemlje in da se na njej guglje krasna Vila, ki je bila sosedovi Manici podobna, kakor jajce jajcu. Ko se Vila Bratoljubu približa, se mu ljubko nasmehne in migne, naj gre za njo, na kar se je sanjar poslovil od domače hiše. Po svetu hiti za svojo Vilo, katera kar pozabiti ne more. Toda kam? Kje naj jo išče, ker dobro vé, da Vile v oblakih prebivajo? Tjekaj se hoče podati, kjer se nebo in

zemlja stikata v sivobelem oblaku in ondi našel jo bo!

Dolgo popotujoč je Bratoljub res došel na tak kraj. Velikansk gozd je stal pred njim. Vže je daleč notri, ko zasliši klicati na pomagaj. Bratoljub hiti, kar so ga le mogle noge nositi in priteče na kraj nesreče. Starčka najde povezanega na tleh, ob njem pa dva naga velikana, ki ga davita. Naš pesnik zgrabi najbližnjo na tleh ležečo vejo ter začne po dedcih udrihati, da sta vse popustila in zbežala. Nato spravi starčka kvišku in ga vpraša, kam da ga naj pelje.

„Jaz sem Sanjar, kralj pesništva in domišljije. Sprehajal sem se po svojem kraljestvu in zašel sem, ne pazivši na mejo, v sosednje kraljestvo bistvenosti. Komaj me je kralj Tugomer opazil, poslal je nemudoma dva svojih hlapcev, ki sta me napadla in davila. Po meni bi bilo, ko bi ne bilo tebe o pravem času. Ker si me rešil, vzeti te hočem s seboj v svoje kraljestvo, kjer boš čudne reči videl.

Na kraju, kjer so oblaki nebo in zemljo spajali, sta obstala. Ondi je kralj Sanjar potrkal na dobro skrite duri, katerih navadno oko

med grmovjem niti ogledalo ni, in odprle so se jima. Stopala sta doli po stopnicah morda kakih tisoč korakov, na kar sta v krasno razsvetljeni jami obstala. Bila je dolga in divnokrasna, ter se je po nji prišlo na nepopisljivo mičen vrt. Ondi je videl Bratoljub „zlate gradove“, v njih pa vse tiste srečne zakone, po katerih mladina od prve ljubezni pa do poročnega dne tako nestrpno hrepeni; videl je ondi nakopičene vse tiste velike službe, katere doseči se mladenič nadeja dovršivši študije v tej ali onej stroki, ondi je videl nakopičeno vso tisto pesniško slavo, po kateri se strastno žene nebrojna množica mladih parnázevcev, pa jo na vsakih deset let le eden doseže, konečno videl je ondi milijone in milijone nevtešenih želja človeškega srca. Največji prostor zavzemala je pa tista sreča, katero nam ob novem letu in godovih razni „znanci“ tako vroče želé za dobro — napitnino

Nekoliko dalje prideta k pravim sanjam. „Vidiš jih, pravi Sanjar, tu-le so. Troje vrste jih imam. Lepe za dobre ljudi, hude za hudobneže in zločince, konečno nagajive, s katerimi zlasti pijance rad nadlegujem ter preširno mladino. Poslednje so mi najljubše, ker so od sile

hudomušne.“ Sanjar tleskne in škratelj, ki se je v bližji kralja na glavo postavljaj, priteče predenj in vpraša: „Česa želiš gospodar?“

„Kje si bil sinoči?“ vpraša ga kralj.

„Ko si nas spustil na svet, tekem sem v bližnjo vas, kjer so popoldne fantje pritrkavali in se obenem jako preširno po velikih linah zverali. V hlevu sem našel spečega hlapca, katerega sem zgrabil in z njim v zvonik tekem, kjer sem ga skozi velike line venkaj vrgel, spodaj pa že zopet prestregel in nazaj na posteljo nesel, kamor sem ga s tako silo vrgel, da so deske pod njim zaškripale in se je zbudil. Vroč pot mu je stal po čelu in od vsakega lasu visela mu je kaplja. Kako je sklenil siromak hvaležno roke rekoč: „Bog bodi zahvaljen, da sem na postelji in imam še zdrave ude, kajti zdelo se mi je, da sem pal iz zvonika, kjer smo včeraj pritrkavali in kjer sem jaz tako preširno v linah sedel in noge venkaj molil, kakor bi bil na vrtni ograji „psu zvonil“.

„A, ti si tisti tič, te že poznam“, pravi Bratoljub, „tudi pri meni je bil vže večkrat, ker se mi je sanjalo, da sem iz kakega jako

visokega mesta doli letel, pa se niti pobil nisem. No le počakaj, ko mi zopet prideš!“

V tem trenutku priteče vže drugi škrat in se pred kralja postavi. Bil je pasjega plemena. „Vidiš ga“, opozori kralj Bratoljuba, „kakor je majhen, pa ti je trden kakor hrast. Tega jemlje Strah s seboj, kedar ga ponoči na zemljo spuščam. Kedar je ljudi v spanji prav hudo strah in hočejo bežati, zgrabi jih ta-le grdoba za noge in roke, ter jih drži, kakor v kleščah, da se niti ganiti ne morejo.“

„O, tudi tega neteka poznam“, odgovori Bratoljub, „i ta mi je že dostikrat nagajal. Kakor svinec obesi se ti na noge in kar z mesta ne moreš, tako te drži. Pa tudi strah je grozen, ki z njim hodi, ali bi mi ne hotel še tistega pokazati?“

„V pravi podobi ne, kajti kakor veš, je v sredi otel, okoli kraja ga pa nič ni. Navadno se spremeni v kako divjo žival, dostikrat tudi v kačo prav rad, da ljudi plaši.“

„Ondi le“, nadaljuje kralj nekoliko korakov dalje stopivši, „zaprte imam hude sanje; takoj jih boš videl. Bratoljub vstopi v prostor na vse strani z visokim zidom obdan. Tu je vse go-

mazilo najostudnejih pošasti, kar si jih najbujnejša domišljija le izmisliti more. Bratoljuba je jela kurja polt spreletavati. „Nič se jih ne boj“, potolaži ga kralj, le-te so izključljivo le za hudobne ljudi in za hudodelce. Ondi, kjer je v človeku tudi že huda vest zaspala, stopijo na njeno mesto hude sanje, da ga mučijo.“

Kralj migne najbližje njega stoječi pošasti, katera takoj k njemu prihiti. „Kaj boš delala drevej?“

Pošast stisne glavo med pleča, raztegne usta do ušes, zareži in pravi: „K bogatinu pojdem, ki je lastnega očeta čez prag pahnil. Na mraz ga bom postavila in stradala ga bom celo noč.“

Jaz pojdem pa k morilcu, ki se še sedaj skriva pred roko pravice, oglasi se druga pošast brez glave. Stala mu bom celo noč ob postelji, zbudila ga bom in nič več ne bo zaspal, ker mu bom vedno pred očmi. Vrhtega nagnala mu bom v hišo iz cele vasi mačke skupaj, ki bodo pod streho skakale, deske prevračale. To dela grozen ropot in hudodelca je strah, da mu od vsakega lasu kaplja visi. Konečno mu pokažem še vešali, pred katerimi tudi najtrdovratnejši zatrepeta, da se postelja stresa.“

„Oh, proč od tod, grozno je tukaj“, prosi Bratoljub kralja in odšla sta dalje na čudovito lep vrt, kjer so bile steze z belim peskom posute, kjer so žuboreli bistri potoki in vreli hladni studenci iz zemlje; okoli in okoli cvetelo je vse polno najlepšega cvetja, po katerem so lazili dijamantni žužki in letali leskeči metulji. To je bil vrt, po katerem so se sprehajale lepe sanje. Vsake vrste jih je bilo na izbiro in v sredi njih Bratoljub svojo Vilo zagleda. Noga mu obtiči in iz dna srca mladenič vzklikne: „Oh moja Vila!“ Bratoljub hiti k njej. Sedela je zopet na zlati gugalnici. Ko ga Vila ugleda, skoči na tla in mu hiti nasproti. Vsedla sta se na zlato klop, kjer sta si vedela toliko važnega in praznega povedati, da ni bilo ne konca ne kraja. Pogovor tekkel jima je lepo v vezani besedi, ali kakor bi pri nas rekli, pogovarjala sta se, da se jima je kar vezalo. Kakor slavček v grmu vabil je Bratoljub svojo Vilo:

»Z menoj dekle, če jaz sem tvoj,
Če ti si moja ljub'ca zvesta!
Široka pelje tjekaj cesta,
Kjer krasen čaka dom te moj!«

Na to mu je ona odgovorila:

»Kje dom je tvoj, kje last je tvoja,
Kje postelja bo stala moja,
Povej, povej mi ljubček to!«

Bratoljub:

»Ozri se ljubica okoli:
Strop vidiš, zvezdnato nebo;
Gore visoke med udoli,
Kjer se dotika jih nebó
So mojega domovja stene.
Pogled na nje ti razodene,
Da krasno je domovje to!
Le pusti brate in sestrice,
Sestre ti bodo drobne ptice.
In solnce, mesec brata dva!
Povsod te bodeta spremljala;
In sestrin glas pa do srcá
Ti bode segal, ljub'ca zala!
Prijazna loka, gozd zelen,
Visoka gora, polje zláto,
Kjer ziblje žito se klasato,
Je dom nov tebi posvečen!
Zeleni mah, duhteča trava
Bo postelja ti vrlo zdrava,
Pod milim Bogom boljše ni!
In mrzli potok bo hladila
Dajal, ki ondi žubori;
Brez skrbi se ga boš napila,
Po njem te glava ne boli.

Le z menoj torej krasna deva,
Ne čakaj tukaj zore dneva,
Le urno z menoj — čas beži!«

„Vesta kaj, pravi kralj Sanjar, „zadosti naj bo Vajinega pogovora. Bratoljub, glej, da se domu vrneš, daleč imaš! Čez noč te ne morem obdržati, ker nimam postelje; kakor veš, sanje nikdar ne spe. In ti Svitoslava“, obrne se kralj h krasni Vili, „pripravi se na pot. Pošljem te k mlademu pesniku, da ga pokrepčas in mu pevskega ognja daš“.

Bratoljub gleda, poslušá, češ, kaj pa je to? Ali naj bo že konec vse nepopisne sreče, ki sem jo tako malo trenutkov tu vžival. Sanjar ga je razumel, zato mu reče: „Tu sem ti pokazal en trenutek tiste ljubezni, ki neskaljena osrečuje in jedini nebeša in zemljo in kateri ste pesniki med vsemi ljudmi največkrat najbližje.“

„Malo sem ti hvaležen“, odgovori Bratoljub, „kajti z duševnim vžitkom nedolžne ljubezni dal si mi obenem spoznanje, da mi brez Svitoslave, kakor si namreč mojo izvoljeno sam imenoval, ni mogoče živeti. Daj mi jo na svet s seboj in hvaležen ti hočem biti do smrti. Ali pa meni dovoli tu ostati.“

„Eno je tako malo mogoče, kakor drugo, razven če bi Svitoslava hotela človeško telo nase vzeti; s tako, kakor je sedaj, mogel bi biti le duševno združen. Opozorim te pa še na nekaj. Ako si voliš Svitoslavo za ženo, za spremljevalko po življenja trnjevih potih, usušila se ti bo — pevska žila. Ako pa ostaneš le duševno združen z Vilo Svitoslavo, ne da bi jo zahteval k sebi na zemljo, navdajalo te bo ves čas do smrti nevtešljivo hrepenenje po njej in za plačilo spletala ti bode ona lavorov venec za nesmrtno pesmi, ki jih boš pel do konca svojega življenja. Sedaj pa voli. Tu zemska minljivost, ondi nesmrtna slava.“

„Daj mi Svitoslava in pustim ti za njo vso nesmrtno slavo, od katere po smrti tako nič nimam“, vzklikne bolestno Bratoljub in hrepenenče stegne roko po svoji izvoljeni.

„Vzemi jo, pa glej da ti ne bo žal!“ pravi Sanjar. Sedaj pa čuj: Kedar prideš z njo na mejo do železnih vrat, snami ji z glave srebrni venec ter ga vrzi nazaj v moje kraljestvo. V tistem hipu spremenila se ti bo Vila Svitoslava v pravo žensko bitje iz mesa in krvi, kar sedaj še ni, kajti sanja je sanja! Sedaj pa zdrav!“

Bratoljub in Svitoslava odideta. Na meji seže Bratoljub po srebrni venec Vili na glavo, kakor mu je kralj to ukazal ter ga vrže nazaj v kraljestvo domišljije, ne da bi se le ozrl, kam je pal. V tistem trenutku zalopufnejo se pa velika železna vrata s tako silo, da je grozni grom Bratoljuba kar omamil. Ko se zdrami, vidi, da sedi pod domačo lipo. Drugi večer prisedla je tjekaj tudi Vila njegova v človeški podobi — sosedove Manice, kamor so takoj na to po opravljenem delu tudi Bratoljubov oče prišli. Ob prijaznem šumenji stoletne lipe in milih žarkih tihe lune razgovarjali so se vsi trije o bodoči poroki Manice in Bratoljuba v jeseni, ker se je Bratoljub odločil, da ne pojde v mesto na službo, temveč da si bo sedaj nekoliko svet ogledal, potem pa domačo kmetijo prevzel. Kralj Sanjar je imel prav: naš junak je dobil ljubljeno ženo, zgubil pa lavioriko, do katere ni imel že več daleč!“

„Saj sem Vam pravil, pa še porečem, da kdor veliko obrede, veliko ve. Kje pa ga imate pod našim zvonom, da bi nam še tako „storijo“ vedel, kakor je bila ta-le“, pravi Ferjanov gostač.

Tudi Marija pohvalila je Tomaža, kako prijetno da ga je poslušati, kadar „storije“ pripoveduje, ker se mu vse tako lepo veže. „Kar zmiraj bi te človek poslušal“.

„Marijana če je res tako, se ti prav lahko ustreže. Odkar so nam mati opešali, britko gospodinje pogrešamo in nam gre vse narobe. Nimam, da bi rekel: „Glej to vse boš primožila, če k nam prideš“, odgovori Tomaž in se nekoliko bližje primakne, da ne bo treba tako naglas govoriti, „toliko pa že, da ne boš lačna hodila“.

„Marijana ali tudi ti kako tako „gruntaš“, kakor jo je ravnokar Tomaž povedal, ker si tako vtihnila?“ vpraša nagajivo Mica, ker ji je jelo polglasno šepetanje med Tomažem in svojo vrstnico sumljivo prihajati, kajti med nami rečeno, je bil Tomaž Mici jako pri srcu, morda bolje, kakor Marijani in kako tudi ne? Saj ga menda ni bilo dekleta pod našim zvonom, katera bi ne bila zalega Tomaža rada imela, ker je bil povsem drugačen, kakor pa njegovi vrstniki, drugi fantje.

„Tudi“, zasmaja se Marijana, da bi se ne izdala, kar ji je Tomaž na uho povedal. „Ravno-

kar sem premišljevala koliko lepih pravljic sem tudi jaz vedela, vzlasti tedaj, ko smo v jeseni po pokošenih travnikih vže vse čez živino pasli, kurili, krompir in koruzo pekli. Odkar sem pa pastirsko palico zamenala s srpom in otroško krilce slekla, zdi se mi, kakor da bi bila slekla, obenem tudi vse pravljice.

V tem trenutku prisveči tiha luna skozi veliko okno, kakoršne je imela v naši vasi vsaka lesena kmečka hiša ali na dvoriščni ali pa ob cestni strani. Bledi žarki razlijo se ravno pred Marijano po tleh.

„Tomaž, kaj ne da so tiste črnikaste maroge v luni kovač Aleluj, ki ondi do sodnjega dne verige kuje za pogubljene pri vesoljni sodbi?“ vpraša Žimčeva Mica.

„Kaj pa še? Maroge v mescu niso prav nič družega kakor gore in planine, kakoršnih je na mescu prav mnogo. Le so gore na mescu dostikrat nekoliko drugačne, kakor naše. Naha-jajo se namreč ondi tudi take, ki so izdolbeni repi podobne. Marsikaka dolina je na vse strani od visokih gora obdana — prava podoba kotla, in iz take doline dviguje se zopet kolobar gora z novo dolino v sredi!“ podučuje Tomaž.

„Tomaž, če sem te prav umela, je to nekako tako, kakor so naše lončene posode — „model“ se jim pravi, v katerih kolač pečemo? vpraša Marijana.

„Da, če hočeš kobilico s kobilo primerjati“, odgovori Tomaž.

„Tomaž, pa menda vendar nisi vsega tega sam videl na lastne oči, kar nam tu razlagaš?“ vsadi se gostač vmes in nadaljuje: „Veš kaj, da se meni vse to tako malo verjetno zdi, kakor pet krav za groš.“

„Sam nisem gledal gorâ na mescu ne od blizu ne od daleč“, pravi nekoliko razdraženo Tomaž, da se je upal človek gostove veljave njemu staremu vojaku, ki je že nekaj sveta videl, tako zabavljivo oporekati, „pač pa sem tako v knjigah bral. Možje, ki so jih spisali, so mesec na daljnogled opazovali in kar so ondi videli, vestno v poštev jemali. Daljnogledi te vrste so vam tako velikanski, da bi ga niti Viženski Jože ne nesel. In takim možem, ki mesec na take „rešpetline“ opazujejo, se že sme verjeti; kaj na primer pa bi imel tak učenjak od laži, ki bi jo mesto resnice v knjigo zapisal. Saj bi se morali ves čas svojega življenja bati,

da jih prej ali kasneje kaka druga premetena glava na laži zasači in pred vsem svetom ob veljavo spravi in osmeši.“

„Morda so tisti učeni gospodje tudi videli, kako da na mescu otavo kose in krompir kopljejo, drva napravljajo in zajce pokajo?“ podraži nagajivi gostač vnovič.

„Tudi tega niso videli, ker je to naravnost nemogoče“, odgovori Tomaž odločno, ne zmeneč se za zbadanje starega možica, kateremu se je vsaka novotarija neumna zdela, — ako namreč njemu ni šla v glavo. „Na mescu ne najdeš ne ljudi in ne živali naše vrste, ker ondi manjka dveh snovi, brez katerih nam ljudem in živalim z rudečo gorško krvjo ni mogoče živeti: vode in zraka, trdijo, da ni ondi.“

„Človeku, ki je mnogo obredel, je lahko govoriti, ali prav tako lahko mu pa tudi mi drugi, katerih obzorje ne presega domače fare, verjamemo, kolikor se nam prav zdi“, mrmra gostač poluglasno pa vendar s tolikim naglasom, da ga je moral tudi Tomaž slišati. Ker ga je zbadljivost gostačeva presneto jezila, si Tomaž misli: čakaj dedec, te že bom dobil v škripec, ter pravi na glas: „No oče, ker ste tako pre-

meteni, da živi duši ne verjamete, ker se vam ne da z rokami prijeti, morda mi bodete vedeli povedati, kako daleč je pa naš mesec od nas?"

Gladko kakor bi kihnil, odreže se gostač: „Prav nič več, kakor noč hoda. Napravi se ob polni luni z Marijinim zvonom na pot, kadar bo ravno vzhajala; če ne boš za njo zaostajal, doteči jo moraš zjutraj, kadar bo sedem zvonilo, če boš le količkaj priden. Kje da izhaja, veš kam da zahaja tudi, torej ti niti za pot ne bo treba vprašati.“

Glaskan smeh bruhnil je po hiši. Da je dedec zvit kakor ovnov rog, vedel je vsak, kdor ga je poznal, da se bo pa take znebil, se ni nihče nadjal. Tomaž pa tudi ni bil na glavo padel. Posekal ga je z njegovim lastnim orožjem rekoč: „Oče veste kaj! Da si radi kaj zaslužite, kjer je to na pošten način mogoče, vsi vemo. Jutri zvečer kaže v pratiki ščip; jaz Vam plačam potnino kolikor se je za dan hoda spodobi, vi pojdete pa luno lovit. Ker ste s takim živim prepričanjem govorili, morate vže vedeti da je tako!“

„Kaj pa da vem“, odreže se zopet možic pri peči, „lovit naj jo pa tisti gre, ki meni ne

verjame. Ti Tomaž, ki si tako premeten, da te bodo kedaj še za župana volili, si pa le nikari ne domišljuj, da bi res vedel pravo meščevo daljavo od naše zemlje. Tega razun Boga ne more nihče vedeti, po moji pameti.“

„Meni se zdi, ko bi deset Šmarnih gora drugo na drugo postavili, da bi ga dosegli“, kaj praviš Tomaž?“ vpraša radovedno Žimčeva Mica.

„Oh kam pa misliš! Niti sto, niti tisoč in deset tisoč Šmarnih gora druga na drugo nastavljenih ne bo doseglo mesca v višavi. Le pomisli! Če bi bila Šmarna gora jedno miljo visoka, kar pa ni — potrebovali bi jih 51.480, da bi segle do mesca in še ni verjetno, da bi ga dosegle. („Meni se tudi zdi, da ne“, mrmra gostač pri gorki peči). Ker mesec svoje stališče profi zemlji vsak dan spreminja. So dnevi, v katerih je zemlji najbolj blizo, kar more biti in tedaj pravimo, da je mesec v prizemnosti. Pri- dejo pa zopet dnevi, ko se luna od zemlje za veliko, veliko milj oddalji, in tedaj jo imamo v odzemnosti. Sploh bi ti pa na mesec tudi tako ne bilo mogoče priti, ako bi z našimi pripomočki res dosegli njegovo resnično oddaljenost od nas, ker bi te tvoje reči ovirale.“

„Kar seveda zopet ti natanko veš, ker si bil že menda tam gori in si vse to že sam skusil“, vtakne se nagajivi gostač v pogovor in soseda podreza, naj mu privošči še jedno pipo tobaka.

Tomaz vidoč, da nocoj pri gostaču nič ne opravi, pravi: „Ne, ondi nisem bil in tudi nihče drug še ne, pač pa so učeni možje to z računi dokazali, kar je prav tako resnično — če ne še zdatno bolje, kakor če bi se na lastne oči prepričali. Pomanjkanje zraka zabranjevalo bi nam v prvi vrsti prestop iz zemlje na mesec. Nikakor ne smemo misliti, da zrak, morda kdo ve, kako na debelo našo zemljo obdaja ali celo do nebes sega! Ne, ne, zraka je največ t. j. najbolj gost je pri zemlji, in se tembolje stanšuje, čimdalje od zemlje t. j. čimvišje po naših nazorih se kdo dvigne. Kakih deset do dvanajst milj na višavo, ga je le še nekako toliko, da se more še o njem govoriti, potem pa čedalje manj in manj, dokler moramo nekje na mejo zadeti, kjer ga ni nič več. Ondi je vsakemu živemu, z gorko krvjo vstvarjenemu bitju nemožno živeti, tudi ko bi do tja sploh mogel. A niti to ni mogoče, kajti silno zredčeni zrak bi mu že veliko

milj pred to mejo sapo zaprl. Druga in tretja ovira bila bi pa privlačnost zemlje na jedni in privlačnost meščeva na drugi strani. Kakor zemlja, vleče tudi mesec telesa, ki so v njegovem obližji, nase. Vsled teh lastnostij zemlje in mesca mora nekje meja biti, kjer se privlačnost obeh dotika in vsled tega medsobojno vničuje. Na tej meji bi človek, tudi ko bi še potrební zrak našel, ne mogel nikamor več, ne naprej, ne nazaj v smeri od zemlje proti mescu, temveč bi se ob meji v neskončnem prostoru dalje pomikal. Tu bi bilo mogoče v zraku obviseti, če bi ga namreč ondi še kaj bilo, ker bi nas zemlja nič več nase ne vlekla, mesec pa tudi še ne.“

„Tomaž, ti govoriš, kakor dohtar“, oglašise zopet gostač, „izvestno ti bo tudi znano zakaj se luna vsak dan spreminja?“

„Kaj bi ne vedel, saj se o tem vže otroci po šolah uče“, začudi se Tomaž. „Vzrok temu je dvojno vrtenje mesca in pa pomanjkanje lastne mu svetlobe. Mesec se vrti pred vsem drugim sam okoli svoje osi, kakor vreteno ali kolo na kolovratu, dalje se vrti mesec pa tudi okoli naše zemlje in kar se samo ob sebi razume z njo vred okoli solnea. Okoli svoje osi vrti se

mesec zdatno bolj počasi, kakor zemlja okoli svoje. Tako n. pr. potrebuje zemlja 24 ur, da se jedenkrat zavrti, mesec pa cele štiri tedne. Proga ali pot, po kateri se mesec okoli zemlje vrti, stoji poševno na pot, ki je v ta namen zemlji določena. Nasledek iz tega je, da se nam mesec vsako noč drugačen zdi, ker je mesec vsak dan na drugem oziroma drugačnem stališču nasproti solncu, katero ga razsvetljuje od ene strani in nasproti zemlji, katera mu od svoje od solnca prejete svetlobe, tudi nekaj oddaja. Kadar nam kaže mesec od solnca obsevane stran, je polna luna, teden dni poprej in teden dni pozneje stoji pa mesec v krajcih in nam kaže le polovico svoje od solnca obsevane strani. In zopet čez sedem dni zgine nam popolnoma izpred oči, da ga s prostim očesom niti videti ni več in to zato ne, ker luna tedaj s solncem vred vzhaja in ž njim vred zahaja, ob jednem nam pa tudi svojo nerazsvetljeno stran kaže, to je tisto stran, ki dobiva svojo svetlobo od zemlje. Ta stran pak je tako slabo razsvetljena, da se v krepki solnčni svetlobi zgubi. Dva dni pred mlajem in dva ali tri dni po mlaju, kadar se mesec v podobi srpa na nebu pokaže,

videti je za srpom temna krogla pepelnate barve, t. j. meščeva od zemlje obsevana stran. Kdor ima dobre oči, jo lahko opazi.“

„Tomaž, ti ne boš dolgo živel, si preveč prebrisan za našo vas“, podraži ga zopet gostač in to radi tega, ker ga je, odkritosrčno rečeno grizlo, da se sedaj v vasi človek nahaja, ki bi več vedel, nego on sam. „Raca na vodi“, modruje gostač po tihem, „tega ne smem trpeti, da bi me Tomaž s svojo modrostjo posekal, sicer se mi vtegne pripetiti, da bodo ljudje k Tomažu hodili po dobre svete, meni bo pa tobaka manjkalo, katerega imam sedaj obilno za nje“.

Tomažu se je nocoj gostač jako nestrpen dozdeval, žaliti ga pa vendarle ni hotel, že zaradi njegove visoke starosti. Zato ga sklene z lepo potolažiti in torej pravi: „Oče, vi ste še vedno veseljak, kakor ste bili, kedar ste se ženili.“

„O, to pa to!“ zavzame se dedec, kateremu je Tomaževa pohvala tako dobro dela, kakor požirek brinjevca na tešč želodec. „Veseljak sem pa še vedno stare korenine in ni je kmalu reči, ki bi me potlačila. Telo mi leze sicer vsak dan boljše k grobu, ali srce, oh to srce vam je pa

še vedno fantovsko!“ Gostač vzdihne. Pred oči so mu stopila tista davna leta, ko si je nastavil oestro očetovo britev prvič na prvi mah, ki mu je bil pod nosom pognal, da ga posname. „Da, kje so časi“, nadaljuje potem, „ko sem zadeval po štiri mernike pšenice za igračo, ali kadar smo po cele tedne kosili ali kasneje mlatili, da je vse teklo po nas! Kljub temu shajali smo se pa vsako soboto večer na sredi vasi, kjer smo se s popevanjem kratkočasili. Nikdar pa nismo dajali pohujšanja ponočevajoč, kakor se to dandanes tako rado in tolikrat godi, da fantom domu gredé vže solnce sveti. To ni lepo in tega mi niti poznali nismo. Nas je noč dala in noč vzela. Zato smo bili pa tudi vrli pri delu in nismo postajali in dremali pri njem, kakor današnji mladi svet dela. Čuda ni. Človek ni iz lesa, temveč iz mesa in krvi in kot tak potrebuje počitka. Blagor mu, kdor si voli noč v ta namen, temu teče delo urno in gladko izpod rok, da za dva podela. Kdor pa ponoči okoli kriljâ namesto da bi spal — dostikrat do belega dné, pri tem zahteva utrujeno telo čez dan svoje pravice in tak mora pri delu dremati. Koliko je tako delo vredno, vsak sam vé!“

„Ej, oče le nikari se tako ne hvalite, sama svoja hvala se pod mizo valja“, ogласi se jeden izmed fantov okoli peči sedečih. „Vsaka doba ima svoje ljudi in dobro vem, da za las niste bili boljši od nas“.

„Kdo pravi, da ne!?“ zahuduje se gostač. „Kje in kedaj ste slišali ob naših časih o takih pobjah za take malenkosti, kakoršni se gode dandanes. Kje se bere, da bi bil imel fant izza mojih let za vsako malenkost takoj nož v rokah, kar je sedaj vaša navada. Zato nas je bilo pa tedaj tudi več v ccerkvi videti, kakor pa v Kranji pri Pajku ali celo v Ljubljani na Žabjeku. Vzlasti Pajka smo se bali, kakor same hudobe. Gorje mu je bilo, kdor mu je prišel v pest. Za vsak pretep pela je beričeva palica in konečno je dal dotičnega še do čistega ostriči, kar je bilo tembolj grdo za nas, ker smo vsi, ki smo le količkaj nase držali, dolge lase nosili, kakor jih imajo piskrovezci — na pisker pristrižene. Le pomislite si, kako je bilo svoje dni fanta sram, ako se je iz Kranja od Pajka s takim Kajnovim znamenjem povrnil, po katerem ga je bilo že od daieč poznati, da je imel pri gosposki radi boja opraviti.“

Na vasi nastane grozen vrišč; vpitje in kletev sega celo v hišo. Tu zbrani fantje planejo kvišku in venkaj, kakor bi bil strelil med nje. Na čelu jim je Potegunov Janez. Tomaž se poslednji še nekoliko obira. „Tomaž ne hodi ven, tu ostani!“ vzklikne Marijana, ko je videla Tomaža pomišljajočega ali bi šel ali ne tudi pogledat, kaj da je.

„Planinci so zunaj“, pravi Tomaž, „po glasu jih poznam. Izvestno jih koža srbi, ker so jo na prodaj prinesli. No nocoj vtegnejo slabo skupiti, preveč je naših skupaj in vsi so si prijatelji.“

Krik po vasi je pojema, kakor pojema ropot oddaljajočega se vlaka po železnici, kajti tolpa se je zagnala v tek po Glavarjevem vrtu iz vasi venkaj na travnike. Ondi pa so treščili skupaj naši s fanti sosednje vasi in tepež se je pričel v temni noči, da je vse križem pokalo. Kar med Planinci nekdo bolesto vzklikne: „Oh, zaklal me je!“ Gostov Pavle je bil, ki je tako zaječal in pal.

Fantje se razprše na vse strani, kakor bi bilo treščilo med nje in beže, kar so jih vtegnile okorne noge le nositi, vsak proti domu, ne zmeneč se za tovariša, ki je v temni noči sredi

travnika izdihnil svojo ubogo dušo zapuščen od prijateljev in znancev. Drugo jutro našli so ga sošeščani in pripeljali domu. V naši vasi mu je pa zazvonilo.

„Kdo pa ga je?“ šla je govorica od ust do ust, od hiše do hiše, ko je zapel mrtvaški zvon. Staro in mlado stikalo je glave skupaj pomenljivo šepetajoč. Naše dobre ženice sklepele so žalostno roke in pri vsaki hiši, kakor tudi posamič molili so za dušo ranjcega.

„Kdo le ga je“, to je bilo pereče vprašanje, ki je poleg dveh prizadetih vasi jelo še tisti dan zanimati okrožnega zdravnika, orožništvo in cesarsko kraljevo sodnijo v Kranju. Kakor moramo priznati, da je bilo nadvse važno to vprašanje, prav tako moramo se tudi očitno izpovedati, da živa duša na to ni vedela temeljitega odgovora. Ugibalo se je pač na vse strani, kakor je to ob takih prilikah navada, pravega pa fantje sami niso vedeli. Zato se je vsak za svojo kožo tembolje bal, sluteč, kaj vse se iz tega boja lahko neprijetnega zanj izcimi; da se gosposka v Kranju in v Ljubljani s pretepači ne šali, vedel je pač dobro vsak sam. —

II.

Mrlič je ležal na priprostem mrtvaškem odru in sodnijska komisija z orožniki vred je prišla v vas. Med tem ko si je komisija ogledovala umorjenega Pavleta, hodila sta orožnika po naši vasi gori in doli in pozvedovala o dogodkih pretekle noči. Živa duša jima ni vedela kaj pravega povedati. Kar pride po vasi raztrgan berač; videlo se mu je, da bi se bil rad ognil cesarskim možem. Zato zavil jo je tudi takoj precej v stran, ko je orožnike ogledal. Toda moža pravice opazila sta ga vže od daleč in podvizala sta se za njim.

„Hej, kam pa se nam tako mudi, á?“ zakliče mu orožnik-korporal za petami, ko sta ga dohitela.

„O, gospoda, prav nikamor ne. Le pogledati sem hotel, če bi bil morda od druge strani tudi še kaj videl“, odreže se naglo berač.

Orožnika ga ostavita.

„Kaj si videl?“

„Nič posebnega. Ondi le na Petogunovem vrtu konec hleva visi marogasta volnena jopica oprana in se suši. Memogrede se mi je zdelo,

kakor če bi bile tiste maroge od krvi. Sicer pa nič ne vem.“

To je bilo orožnikoma dovolj. Več se nista brigala ni za berača ni za druge ljudi, temveč sta jo nemudoma proti Potegunu obrala. Ondi je res visel nesrečni beli jopič, v katerem so se na rokavih krvave maroge poznale.

Orožnik-korporal jopič takoj sname in ga skupaj zvije, na kar orožnika v hišo odideta. V veži pred pečjo naletita na mater:

„Čegav je ta-le jopič?“ vpraša orožnik starikavo ženico.

„Našega Janeza je“, odgovori mati nič hudega sluteča, „kje pa ste ga našli?“

„Ne daleč“, pravi orožnik in obenem vpraša: „kje pa je Janez?“

„Ravnokar je bil tukaj, menim da ne bo daleč“, odvrne mati in z burkljami v peči polena na ognju vravnava.

Orožniku se je srce v telesu smejalo, da se vse tako lepo kar samo ob sebi izvršuje. Krvav jopič in umorjeni Pavle — Janez je bil ravnokar še tu, odkar pa je orožnike ogledal, se je skrtil — mož pravice, kaj hočeš še več? Ga vže imaš morilca, ki je s svojim pipcem si-

noči samooblastno prerezal žilo življenja v telesu svojega vrstnika, s katerim sta do tedaj dostikrat delila vesele in žalostne ure, delo in postopanje, ponočevanje in pretep. Med tem, ko orožnik tako sestavlja ugodna se mu dozdevajoča sumljiva trenotja, na podlagi katerih bo dozdevnega morilca zgrabil in gosposki izročil, pride Janez po stopnicah doli izpod vrha.

„Kje si bil?“ vpraša ga v jedni sapi orožnik in stopi predenj, tovariš njegov pa k durim, katere zapre.

„Na vrh sem bil šel po en žep suhih hrušek“, odgovori mirno Janez.

„Kje si bil pa sinoči med pretepom?“

„Zraven sem bil z drugimi vred.“

Orožnik razvije jopič in ga pomoli Janezu pod nos: „Ali je to-le tvoje?“

„Moj jopič je, da“, odgovori Janez in nekako obledi.

„V imenu postave pojdeš z nama“, pravi mu na to orožnik in preden se je Janez prav za prav zavedel, za kaj se gré, imel je vže uklenjene roke.

Mati to opazivši, na glas zajoka: „Moj Bog, kaj pa je naredil, da ga hočete vzeti?“

„Mati, le potolažite se, prav nič nisem naredil, da bi me vest pekla. Pravica se bo izkazala!“

„Naprej“, ukaže orožnik-korporal, orožnika vzameta Janeza v sredo predse in odšli so — v hišo, kjer je bila pri mrliču še komisija zbrana.

Ljudje so drli med tem od vseh strani skupaj, kakor bi bilo plat zvona. Da so Potegunovega Janezu orožniki vzeli, šlo je od ust do ust po celi vasi.

„Saj sem vam vedno pravil, da „kjer je veliko bítí, je malo vžiti“, trdil je Ferjanov gostač gruči možakov na sredi vasi stoječim. „Koliko sta vendar Poteguna Janeza tepla. Več jih je dobil sam, kakor vsi drugi otroci skupaj in kaj imata sedaj od tega? Zaprli in obesli ga bodo!“

„Oče, za Boga svetega, kaj česnate“, posvari Drobnjavov Tomaž blebetača. „Kdo pa vam je povedal, da ga je Janez zaklal. Kje pa imate dokaze za zlobno trditev svojo. Človeka ob dobro ime spraviti ni kdo vé kako težavno ali tisto mu zopet povrniti, je pa vse kaj drugega!“

„Moj Bog, kje imam dokaze? Ali ni zadosti

dokaza, če so ga orožniki — možje gole resnice in pravice vzeli? Ali ni zadosti dokaza, če se s Pavletom vže od vélikega dela nista nič kaj prida mogla? Kaj hočeš več?“

Komisija je ravno svoj posel dokončala, ko orožnika z Janezom vstopita. Korporal izroči sodniku okrvavljeni jopič in mu ob kratkem razloži, zakaj da je Janeza s seboj vzal.

„Ali poznaš tega-le?“ vpraša sodnik ujetnika in na umorjenega Pavleta pokaže.

„O poznam ga. Gostov Pavle je.“

Nato se obrne sodnik k zdravniku rekoč: „Gospod doktor, pokažite mu, kaj ste na mrtvecu našli.“

Zdravnik odgrne odejo in migne Janezu bližje. Le-ta vglveda pod vratom precej široko in globoko rano in ne more si kaj — solze se mu vderó. „Oh Pavle, ali tako grozno si moral umreti — ti, ki si bil najmočnejši, kar nas je pod zvonom!“ Dalje Janez ni mogel govoriti, tako silno ga je jok posilil.

Komisija razprostre med tem omadeževan Janezov jopič in se pomenljivo pogleduje.

„Ali je ta jopič tvoj?“ nadaljuje sodnik

svoje izpraševanje, ko se je Janez že nekoliko potolažil.

„Da, moj je!“ pravi ta.

„Odkod pa imaš te-le maroge na njem?“ vpraša ga zopet jako strogo sodnik in pri tem tako srpó pogleda, kakor bi ga bil hotel prebosti z očmi.

„Jaz ne vèem, odkod so!“ odvrne na kratko Janez. „Sinoči sem jih moral kje dobiti, ker sem jih šele danes zjutraj na jopiču opazil, na kar sem jih skušal izprati.

„Prav si rekel, da si jih moral sinoči dobiti“, pravi z resnim glasom sodnik. „Kri Abeljnova je, ki se drži tvojega jopiča! Ali si me razumel.“

„Abeljnova naj le bo v božjem imenu, da le Pavletova ni,“ odgovori nekako polajšano Janez.

„Tega-le kri, ki tu pred teboj leži, drži se tvojih rok in tvojega jopiča. Priznaj nam, da si ga ti sunil!“

„Ne, gospod, nikdar ne!“

„Zvedeli smo, da se s Pavletom nista nič kaj mogla“, nadaljuje sodnik.

„Najboljša prijateljica sva si bila, odkar sva

rastla. Letos nama je res nekaj navzkriž hodilo, kar pa niti toliko ni bilo vredno v primeri z groznim koncem njegovim, kar je za nohtom črnega. Niti zaušnice bi mu ne bil dal zaradi tega, kaj pa šele, da bi ga bil z nožem sunil.“

Sodnik migne orožniku, naj preišče Janezove žepe, kjer najde jirhasto mošnjo z nekoliko drobžem in železen kresalni nož, kakoršne po Gorenjskem odraščeni možaki in fantje jako radi nosijo. Sodnik in zdravnik gresta z nožem k rani. Preden ga pričneta primerjati z rano ogledujeta ga od vseh strani, če tudi nič izrednega na njem ne najdeta. Rana je bila prav taka, kakor bi jo bil ta le nož naredil. Na to se je zapisnik dovršil in sodnik pravi Janezu:

„V kratkem času, kar sem bil tukaj, nako-pičilo se mi je toliko sumljivega gradiva, ki te kot morilca obdolžuje, da te v imenu postave vzamem s seboj v Kranj, kjer boš nadalje zaslišan. Orožnika, naj gre z Vama.“

Preden Janez odide z možmi pravice, ozre se še jedenkrat na bledega tovariša na mrtvaškem odru počivajočega in pravi: „Ljubi Pavle, tvoja duša ve, da te jaz nisem; ti moraš v grob, jaz pa v ječo. Ker si mi bil vedno najboljši

prijatelj, sprosi mi od Boga, da se kmalu resnica skaže“.

Orožnika z Janezom sta odšla, komisija se je pa odpeljala.

„Kakoršno življenje, taka smrt“, zatrjeval je Ferjanov gostač drugo jutro pogrebem na poti domu od pogreba. Pavle je bil najmočnejši fant pod našim zvonom, če ne v celi fari. Kak vrl hlapec bi bil on pač, ko bi bil hotel služiti. Gospodarji bi se bili kar trgali zanj, kaj pa še-le dekleta. Kar zbiral bi si jih bil lahko. Tako se je pa raje za boje in pretepe brigal, kakor je po delu vprašal in kaj ima od vsega skupaj? Zgodnji grob in črve. Tomaž, tebi se ne bo nikdar taka zgodila, ker se ponoči nikdar na vas ne ganeš!“

„Ker ondi ničesar iskati nimam“, odgovori modro Tomaž. „Noč ima svojo moč in pameten človek ponoči spi, da je drugi dan kaj prida za delo. Le potegnjači se ponoči okoli potikajo in žal, da pri takih prilikah navadno najdejo, česar iščejo. Ko bi bilo ponočno stikanje kaj prida, bi ga izvestno vsem vojakom prostakom kar od kraja dovolili. Ker pa dobro vedo, da ne velja na nobeno stran, mora vse, kar nima posebnega

dovoljenja, ob določeni uri doma biti in spat iti!“ Tako se je modro odrezal naš poštenjak Tomaž, ki je bil, kakor v marsičem tako tudi v obziru ponočnega miru in počitka v vzgled fantom cele fare.

„Res je tako“, pritrди stari Lokar, mož pri šestdesetih letih, s katerim se bomo kasneje natančneje seznanili ter modro nadaljuje:

„Dokler je človek mlad, ne spozna, da ima vsaka stvar svoji dve strani. solnčno in senčno, ki se kaj lepo vjemata druga z drugo in te dve ste za nas delo in počitek. Pri prvem se nam je prav tako treba žuriti, kakor pri drugem, če hočemo kaj na dobičku biti. Kdor je len pri delu, je nesposoben za prislužek, vsaj za zdaten prislužek in komur ni mari spanja, ta kaže, da mu tudi do dela ni dosti; s tem pa ne obsojam vbogih poslov po velikih zemljiščih, ki robantijo od zjutranje tretje ure pa do večerne najste, kadar je veliko delo. To so vam vsega usmiljenja vredni ljudje. Drugače pa je z nerodneži, s tistimi ponočnimi kavrani, med katere sem v mladosti svoji sam tako rad zahajal, ki po opravljeni večerji in večernem delu v hlevu, rajše na vas zahajajo kroat in poštene ljudi

iz spanja dramit, nego da bi šli vsak na svoje ležišče, kjer bi se lepo odpočili za bodoči dan težavnega dela, ko jim bo od vsakega lasu za lešnik debela kaplja visela. Toda mladost je norost, si ne da dopovedati. Nam so svoje dni prav to dan na dan v ušesa trobili, pa jih tudi nihče ni hotel poslušati. Sedaj pač izprevidavamo, da je prekasno, žal, da se nam uiso oči poprej odprle. Bili bi vsaj, če že ne več, le za dober vzgled sedanjim ponočnjakom.“

„Oče, vi ste se najmanj za sto let prekasno rodili, kajti tako je vže govoril moj ded, katerega se še precej živo spominjam in obžaloval prav vse to, kar vam danes ni všeč. Le škoda, da se temu ne da tako hitro pomoči. Jaz bi bil že zadovoljen, če bi mi bilo le mogoče poboje iz ponočevanja odpraviti“, omeni Tomaž.

„To bi bila res velika dobrota za naš kraj“, pritrđi Frjanov gostač. „Jaz še pomnim, ko se o fantih ni nikdar čulo, da bi se bili posluževali noža pri boju. Pest in kvečemu kak priročen oklešček bila sta jim tedaj edino in lahko rečem — hvalevredno orožje v krepki roki, kajti zbili so z njima in onemu prav toliko tiste

srbečice, kar mu jo je v družbi na napotje hodilo, da je jel siten postajati. Šele, ko so se naši mladenči z Laškega od vojakov domu vračali, prinesli so tudi s seboj nad vse grdo in ostudno navado, pri vsakem boju takoj po nožu segati. Sram jih bodi! Nož v borbi ni slovenska navada in bi se moral povsod mladenčem strogo ognjusiti. Naj bi se fantje ene fare ali celo enega okraja častno med seboj dogovorili, da se ne bodo pri pretepih nikdar več noža posluževali. Obenem morali bi si pa slovesno za-trditi, da vsacega izbacnejo iz svoje družčine, kdor bi temu sklepu nasprotno ravnal. Porok sem vam, da bi se v teku desetih let nič več ne čulo o osuvanih in zaklanih pretepačih, kakor se to žalibog dandanes pogostoma godi. Za nož zgrabiti in koga nevtegoma hitro osuvati ni prav nič težavnega, prav nič umetnega in svoj živ dan nisem še slišal, da bi bili koga hvalili, češ, „ta je dober in spreten pretepač, kako hrabro vihti nož v boju“, pač se povsod čuje britka obsodba takih rogoviležev od vasi do vasi kakor iz enih ust: „jako surov človek, ki si ne ve drugače poguma, kakor z nožem.“ Fant, ki se v boju proti tovarišem noža poslužuje, je velik

strahopetnik in malopridnež, ki ni vreden, da se z drugimi poštenimi fanti v družčino shaja, in ne, da s svojimi soseščani pod enim zvonom živi“.

Možje pogrebci razidejo se med tem v vas dospevši po svojih domovih.

Pri Potegunovih stali ste na pragu: jokajoča mati in soseda Žimčeva Mica. „Oh, da je moral prav Janez tako nesrečen biti, da so ga orožniki vzeli in v zapor odgnali, odkoder ga morda celo na vešali povlečejo, če se dotlej ne izkaže resnica!“ toži žalostna mati jokajoč.

„Ne bojte se mati“, tolaži Mica, kakor ve in zna. „Janez ni prvi, ki so ga na sum vsekali in pod ključ spravili, poslednji pa tudi ne bo. Da ga ni on umoril, tudi jaz rada varjamem, ker vem, da ni hudobnega srca, niti vroče krvi. Da je pri bojih rad zraven, moj Bog, kdo bi mu to zameril, če pomislimo, da si današnji fantje pretepe za čast štejejo. Ne obesijo pa človeka tudi ne kar tako, meni nič, tebi nič; tu jih mora že prej priti lepa kopica dobrih prič, ki vse potrdijo hudodelstvo, za katero naj bi se zločinec na vešalih spokoril, ali pa mora dotični zlodejstvo sam priznati, sicer z vešali ni

nič. Pač pa se mu lahko primeri, da bo revež več časa v zaporu, preden pride resnica na dan“.

„To ima sedaj od vsega svojega rogovljenja ponoči okoli. Kolikrat sem mu dopovedovala: „Janez doma ostani, in spat pojdi!“ pa je bilo vse kakor bob v steno. Še zmenil se ni za moje besede, ali pa mi je kvečemu odgovoril: „Kaj-le vi veste?!“ Če bi vedela, da ga bode zapor spreobrnil, kakor bi se spodobilo, nič bi ne rekla, da so ga vtaknili vanj, še celo vesela bi bila, kajti ponočevanje sinovo me je ves čas v srce bolelo, odkar se ga je bil privadil. Bog daj, da bi ga ta nesreča spametovala, potem pa nič ne rečem.“

„Le potolažite se mati, ne bo tako hudo ne, kakor se kaže. In tudi, če bi ga bil Janez v boji morda res sunil, saj ste slišali, da ga ni nihče videl, da živa duša ne ve, kdo ga je in da tega ranjki Pavle menda niti sam ni vedel, sicer bi ga bil po imenu povedal, preden je umrl. Da jo je Pavle tako skupil, mi je žal, iznenadilo me pa ni, kajti on če tudi za vojsko zvržen, je bil v boju kakor besen; na vse strani je mlatil okoli sebe, ne gledaje kam bo padlo ali na prijatelja ali na nasprotnika. Kamor je

priletelo, je obležalo. Kako lahko je torej, da je v temni noči kakega fanta iz domače vasi oplazil, ki je na to v nagli jezi po nož segel in ga Pavletu med tem, ko je ta na vse strani opletal, pod kožo porinil. Prav tako bo in nič drugače, le meni verjemite. Sicer bi moral vendar ta ali oni kaj vedeti, kedo ga je.“

„Torej ti res misliš, Mica, da ga ni nobeden naših“, vpraša zdatno potolažena mati.

„Res! Sem že s takim fantom govorila, da se smem zanesti na njegove besede. Fantje imajo v takih slučajih jako dober nos in navadno pravo zadenejo, naj bo noč še tako temna. Sedaj so vsi edini, da ga ni nihče iz domače vasi, temveč, da se je moral morilec med tovariši ranjcega nahajati“.

„Bog bodi zahvaljen!“ vzdihne na to potolažena mati, „ne le za to, da si je naš Janez ohranil čiste roke, temveč sploh, da nimamo pod zvonom morilca; oh, kaj bi bili ljudje govorili, kaj bi bili gospodje rekli, da smo uprav v naši vasi tako zverinasti“.

S tem ste se ženski razšli: mati v hišo, Mica pa po vasi za novicami. Neizrečeno jo je mikalo zvedeti, kdo je Pavleta zaklal in za to

si kar nič ni dala pokoja. Toliko je bilo do sedaj dognano, da ga iz naše vasi nihče ni, fantje iz sosednje vasi so pa prav tako tudi o sebi trdili, češ, da ga Pavle ni imel sovražnika med njimi. Kdo in odkod je bil morilec? To je bila uganjka, ki je noč in dan dve vasi, in nekaj tednov tudi gospode na Žabjaku v Ljubljani zanimala, da so mnogo pol papirja že zaradi nje popisali, do živega ji pa vendar niso mogli bolje, kakor se je to takoj prvi dan po pogrebu zgodilo, ko so orožniki Potegunovega Janeza iz Kranja v Ljubljano na Žabjak prignali, kamor ga je bil namreč kranjski sodnik poslal, češ, jaz nimam pravice soditi ga, stvar spada v področje deželne sodnije. Le-tu se je pričela na videz čisto navadna, čisto vsakdanja preiskava, kakoršnih se na leto več nego zadosti natepe, kajti preiskovalni sodnik smatral jo je na podlagi izroččenega mu okrvavljenega jopiča Janezovega za jako lahko, v katerej bo malo več treba, kakor dokaze tako prepričevalno sestaviti in z njimi obdolženca z viškoma napasti, da se bo poslednji kar zgruznil pod silno težaistih in obupan vzkliknil: „Da, res sem ga!“ Toda glej, sodnik se je vkanil, hudo vkanil,

kajti iz Janeza, kakor iz vseh njegovih tovarišev ni bilo družega spraviti venkaj, kakor: „jaz sem nedolžen, jaz ga nisem“.

„Kako pa je prišla kri na tvoj jopič in zakaj si ga zjutraj že na vse zgodaj opral, če imaš tako čisto vest?“ izprašuje strogi sodnik.

„Kako je kri nanj prišla, ne morem vedeti. Lahko je mogoče, da sem stal blizu Pavleta, ko smo se tepli in da je tedaj, ko mu je nepoznani lopov nož v vrat porinil, nekaj kapelj krvi tudi mene doletelo. Da sem si jopič takoj na vse zgodaj opral, ko sem zapazil madeže na njem, je vendar čisto naravno: prav iz edinega vzroka, da bi ne imel sitnosti z gōsposko, ki se pri takih prilikah nad vsako marogo spodtika in je jako težavno iz rok zвити se jí, ko gar ona zgrabi.“

„Ali si bil že kdaj zaprt, da vse tako dobro veš?“

„Ne še, toda čul sem tako pogovarjati se take, ki so že tukaj cesarski kruh jedli. Gorje mu, so rekli vsi soglasno, na kogar se jame sum valiti. Jako srečen in krepkega duha, kakor tudi čvrstega telesa mora biti, da se ga otrese in še se ga drži kljubu temu ves svoj živ dan

nekak neprijeten duh, ki ga povsod spremlja, koder ga ljudje poznajo, da si ob vsaki priliki vglédavši ga, šepetajo, češ: z gosposko je imel tudi že opraviti. Vidite gospod sodnik, da bi se vsemu temu ognil, mislil sem po boju tisto jutro: Janez, nekaj kapelj krvi imaš na rokavu, o katerih ne veš, kako so se tje kaj zgubile in odkod. Najbolje ti kaže, če jih prej ko prej zmiješ, da vsaj sitnosti ne boš imel, ker povedati tako ne veš nič.“

„No tajiti znaš dobro za tvojo mladost, toda pomisli, da si s tem ne boš pomagal. Prej če bi povedal resnico, prej bi bilo mogoče preiskavo skleniti in glavno obravnavo določiti. Vsaj nas vendar ne boš imel za take bebce, da bi ti verjeli, da o Pavletovi smrti res nič natančnejega ne veš, ko imaš vendar krvne maroge na jopiču, o katerih sam priznavaš, da si jih šele drugo jutro po boju na njem opazil. Vidiš, že na podlagi tega dokaza te bo lahko obsoditi gospodom pri glavni obravnavi. Če bi pa sam povedal, kako je bilo in vzlasti, kako so one krvne maroge na tvoj jopič prišle bi si s tem prav veliko lahko pomagal; kazen bi bila primerno manjša, kakor je pri trdovratnežih.“

V tem smeru pričela in nadaljevala se je preiskava na Žabjaku. Preiskovalni sodnik je bil za svojo osebo kolikor toliko prepričan, da je obdolženec pravi morilec, ki pa kot prekanjen človek skuša vse vtajiti, češ, videl me nihče ni, torej mi tudi nič dokazati ne morete.

Kaj je med tem obdolženec Potegunov Janez v preiskovalnem zaporu prestal, ni mogoče popisati. Mislite si ptiča spomladi ujetega in v malo kletko zaprtega; spomladi, pravim, ko se mu je gorkeja narava oživila. Če ga vjameš na jesen ali po zimi, se ti čestokrat vže v malo dneh tako privadi, da ti iz roke živež jemlje. Kakor hitro pa je pomlad v deželi, zbudi se nekaj v njem, kar ga ne trpi nič več ne v sobi, še manj pa v kletki; želja po prostosti na zlatem solncu in svežem zraku je, ki ga vleče venkaj med vrstnike svoje v zeleni gozd, med zaraščene sadne vrtove ali pa tudi v bujno razstoče žito na polji. Naj se ujeti ptiček po zimi ob vedno polnem koritcu še tako dobro počuti, naj se ti po petkrat ali desetkrat na dan sam vrne v kletko, pri katerej niti vratic ne zapiraš, ali z vrta v sobo, kjer je okno odprto, ko spomlad pride, se tiček kar čez noč

izpremeni. Le odpri mu okno, pa boš videl, kako lepo se ti bo priporočil — ako mu bo sreča mila — za zmeraj. Več ga ne bo nazaj. Tak vzgled doživel sem jedva devet let star doma.

Pri mlinarju ujeli so v jeseni kosa zlatokljuna, ki se je kmalu tako vdomačil, da je opoldne z družinico vred jedel, t. j. skakal je po mizi od jednega do drugega in pobiral drob-tine in kar mu je še kaj drugega tu pa tam kdo brsnil. Nekega dne, ko je mlinarica po hiši pometala, pustila je duri odprte in zlatokljun smukne, ne da bi ga bila žena zapazila kdaj, v vežo in odtod skozi mala vrata k vodi za hišo. Ker se je neizrečno rad kopal, se tu pač ni mogel vstavljati predražestni skušnjavi, da bi vsaj nekoliko ne poceptal po bistri vodi ob kraju potoka, kjer so tako prilično precej debeli kamni iz njega štrleli. Preden si bil kdo mislil, kaj bo pravzaprav naredil, je že voda na vse strani škropila, iako jo je raztepaval s perutnicami in takoj na to do kože moker, ozre se na vse strani okoli, in češ, na gorkem je po zimi še vendar najbolje, vbere jo zopet nazaj skozi male duri v vežo in hišo, kjer je mlinarica smeti že pri vratih imela.

„Uj, grdoba, kakšen pa si!“ začudi se mlinarica mokremu zlatokljunu, ki je mimo nje po hiši skakljal do zgornjega okna, kjer se je na vso moč, kar mu je le mokro perje dopuščalo, na drog pognal in zakričal „errr“; hotel je prej ko ne reči: „Moker, saj me vidiš!“

Odtedaj mlinarjevi niso več tako strogo pazili na svojega ljubljenca. Bila mu je prosta pot iz hiše do vode, kolikokrat in kedar se mu je ljubilo. To je trajalo celo zimo do meseca marca, nekako do sv. Jožefa, ko so jeli zunaj po vrtovih in mejah drugi kosi poskušati, ali jim niso čez zimo grla zarujavela. Tedaj je pa nekega dne našega zlatokljuna zmanjkalo. Mlinarjevi so sicer trdili, da ga je maček vzel, jaz pa pravim, da si je šel družice po svetu iskat. Ljuba spomlad vzbudila je v njem ljubezen do prostosti in ta je bila močnejša, nego gorka mlinarjeva hiša, kjer se je zlatokljun čez zimo tako dobro počutil.

Janez v zaporu je bil torej živa podoba ujetega ptiča spomladi. Prav tako kakor ptičku v kletki, godi se siromaku vjetniku in tu niti tistih zrelih ptičev ne izvzemam, ki takorekoč na jesen sami v ječo silijo, da se čez zimo pre-

skrbe s stanovanjem in potrebnim živežem. Kaj pa šele pošten človek v taki družbi! Jaz mislim, da mu hujšega ne moreš storiti, kakor zapreti ga in med take zrele ptiče vtakniti, ki že od daleč smrde po malopridnosti.

Prvi dan je Janez ves ljubi dan jokal in tarnal: „Moj Bog, kam sem zašel? V čem sem se tako silno pregrešil, da si me poslal semkaj na ta kraj groze in sramote?“ Vest se mu je jela oglašati in mu očitati: „Kdor |ne vboga, ga tepe nadloga.“ Kolikrat so ti ljuba mati prigovarjali, ko si zvečer po rožnem vencu jopič ogrinjal: „Janez ne hodi na vas. Doma ostani in spat pojdi. Noč ima svojo moč in videl boš, kako se boš kesal, če me ne boš vbogal“. Toda Janez je bil gluh za vse opomine. Njemu so bili veseli fantje na vasi stokrat ljubši, kakor pa mirna domača družina. „O zlate materne besede“, vzkliknil je v sedanjih trenutkih Janez, kako ste bile resnične, kako grozovitno jele ste se izpolnjevati nad menoj. Nevrednega mirne in prijazne vaše družbe, iztrgala me je pravična roka božja in iz nje me vtaknila med roparje, požigalce in tatove, ki me vsi nekako po strani gledajo, češ, kri se drži njegovih rok, kako

pride taka zver med nas — mirne ljudi? In vendar ti, o Bog veš, da sem nedolžen, če tudi vse kaže za mojo krivdo. Kristus moj, ki si bil sam eno noč v ječi, usmili se mene! Reši me!“

Kaj pa šele mati Janezova! V duhu ga je videla v grozni temnici med debelim zidovjem h kamnu prikovanega v težkih verigah zdihovati, kakor je večkrat slišala, da so svoje dni z vjetniki ravnali. Kako nedopovedljivo počasne tekle so vbogi ženi ure, odkar so ga vzeli orožniki. Sama, tako sama in zapuščena od Boga in ljudi! Oh to je bil neznosen položaj vbogi materi. Vsaj prvi dan zdelo se ji je tako. Oh, ko bi vsaj nesrečnemu sinu kaj pomagati mogla. Materino srce jo je sicer tolažilo: ne boj se, vsaj je nedolžen, kaj pa mu morejo?! Toda krvavi jopič Janezov ji ni šel iz glave in tupatam porodila se ji je vendarle tudi misel: kaj, ko bi ga vendarle bil? Oh, da bi vsaj denarja imela za zagovornika, kakoršnih se v Ljubljani tako izvrstnih in tolikanj lahko dobi. Ali tudi še tega ni pri hiši. — Sicer ima fant sam dober jezik, toda kaj bo revež nasproti tako učeni in premeteni gospodi, kakor so škrici po kanclijah.

Na kislem zelji ga bodo pohrustali, ako se vsi nadenj spravijo. Oh Marija, ko bi do glavne obravnave vsaj pravemu morilcu prišli na sled: Oh Mati božja sedem žalosti, ti se nas usmili, ti nam pomagaj, da srcčno in stanovitno premagamo nevarnost, v kateri smo!“

III.

Pred božičem napravili so prejo pri Glavarji, kjer so imeli poleg precej obsežnega zemljišča lepo zidano hišo, tedaj v celi vasi za moj okus najlepšo in pa mlin na štiri tečaje ter stope. Semkaj sem najraje zahajal, kajti v ropotajočem mlinu, kjer se je vse vrtelo in gibalo, mikal me je vsak prah. Takoj pri vhodu ropotale so stope po vmerjenem taktu, po dve, po tri ali pa tudi po štiri, kakor je že bilo delo. S stopami naravnost v zvezi je bil kamen „pšenar“, kjer se je iz prosa delalo pšeno, iz katerega so nam matere napravljale vsakdanjo slastno jed: kašo. Poleg pšenarja tekkel je „ajdovi kamen“ ali „ajdovec“, kjer se je delala moka iz „črnega žita, t. j. iz ajde, rži, ovsa itd. za vsakdanji kmetski živež, za kruh, za močnik in za razne predmete. Tretji tečaj je bil „svinjski

kamen“; mleli so se ondi razni žitni odpadki in prednje žito, pujsom za štupanje piče namenjeni, poleg teh pa tudi koruza za koružnjak in za žgance, katere smo po vasi povsod radi jedli. Vzlasti kadar nam je šla trda za živež, pela je koruza dan na dan. Poslednji v kotu, kjer je stala skrinja z žitom, kamor so „merice“ vsipali, bil je pa „beli kamen“, katerega so zasipali s samo pšenico in tu pa tam tudi z ajdo, kadar je bilo treba kje bele ajdove moke za žgance, pšenične pa za „štruco“ in crenje.

„Moj Bog, to so morali sladkosnedi vaščani biti“, vskliknil bode morda ta ali oni te vrstice bravši, „še celo cvrli so si! Lahko, da niso kaj prida imeli!“

„Stoj, prijatelj, le ne prehitro! Po pravici ti povem, da tako skromnih in z najslabšim zadovoljnih ljudi, kakor so bili naši vaščani, pod solncem nikjer več ne najdeš.“

Ni je bilo tako slabe reči na svetu, da bi jim ne bila šla v slast, le da je bila pošteno osoljena in nekoliko zabeljena. Da bodeš, zbirčna mestna gospoda, vsaj nekoliko pojma dobila, kako pri nas živimo, nâ ta-le jedilni listek za vse štiri letne čase, kolikor mi ga je še v spo-

minu ostalo. Začnimo spomladi nekako o svetem Juriju. Tedaj jim gre po mnogih hišah vže nekoliko trda za kruh. Zjutraj: ob sedmih kadi se vže na beli mizi podmedeno kisko zelje, kot prva in kak močnik ali kaša kod druga jed. Prigrizuje se kruh, če ga imajo; kjer je še kaj krompirja pri hiši, pride le-ta za prvo in katera že koli prej omenjenih teh za drugo jed. Opol-dne: skleda ješprenja, za to pa latvica kislega mleka — kjer ga namreč vže imajo, če ga pa še ni, ali sploh nikdar ni, ker ni kravice v hlevu, je pa tudi samo ješprenj dober. Zvečer kmalu po Marijinem zvonenu zadiši že zopet kisko zelje po hiši, kateremu se kaka kaša ali podmet pridruži. V nedeljo in praznik je toliko izjeme, da pridejo zjutraj v premožnejših hišah tropinasti ali pa špehovi žganci na mizo, opol-dne pa gospodinja nekaj koščekov prebrajene svinjine med ješprenj vrže, ali pa kako meseno klobaso vanj zreže. Poleti je vse tako kakor spomladi le za večerjo je dostikrat smetanasta ali pa špehova salata. Nekoliko izjeme je ob velikem delu v tem, da so tedaj večkrat žganci na mizi in da je močnik iz pšenične moke. Le kadar domlatijo, skaže se gospodinja družini z

pšeničnimi štruklji, kakor že so: ali kuhani in z maslom zabeljeni iz sklede gledajo, ali pa se po pečenih med po tisti cedi. Tudi kumare pridejo v poletni dobi skoraj da vsak dan na mizo, navadno opoldne, če je pa kak delavec pri hiši, recimo krovec — kajti gospodarji v naši vasi so navajeni vsi v lepem vremenu strehe popravljati, pridejo pa kumare za malco na mizo. Proti jeseni prično gospodinje zvečer iz polja vračaje se „letošnji“ krompir v košu ali pa v predpasniku za večerjo domu donašati, in malokdaj se vzlasti otrokom večerja tako prilega, kakor ravno ob tej dobi, ko se nasitijo s krompirjem in mlečno kašo. Pa tudi odrašeni vrlo marljivo po njem segajo, dokler ga je kaj v skledi. Po zivni se navadno zopet vrste: kisló zelje, krompir, močnik, kaša zjutraj in zvečer, opoldne pa zavzema v petek in svetek ješprenj ali pa kislá repa in še kaka sočivnata jed. Le tri dni v celem letu usojam si opisati, kot izjeme glede jedi in ti so: velika noč, ko pride zjutraj pred vsem drugim „žegen“ na mizo. Kaj je „žegen“? Nič družega, kakor jedi, ki so se nesle veliko soboto popoldne v cerkev k blagoslovu. Tedaj namreč naloži gospodinja v jerbas:

kolač, svinjsko pleče ali pa tudi stegno, nekaj mesenih klobas, mrzlo pečenko, hrena, pirhov in kolikor toliko jabolk. Vse to se pokrije z lepim prtom, oziroma tudi s svileno ruto in gospodinja sama, ali pa domača hči, oziroma tudi dekla hiti praznično oblečena med pritrkavanjem v cerkev k blagoslovu. Drug tak dan je „smajni“ dan ali dan shoda, oziroma cerkvenega blagoslovljenja. Tedaj se tudi nakuha in na mizo nanosi, kar le gori more in to je dan, ko naše vrle varčne gospodinje tudi ocró. Ta dan vam je jedilni listek popolnoma izpremenjen. Zjutraj je poleg goveje juhe obligatna druga jed „godlja“ in za to kako cvrtje. Opoldne prikadi se na mizo slastna goveja juha zakuhana z nudeljci, na katerih se smeja zlatorumeni bob. Govedina, ki je dala juho, ne pride kuhana, temveč nekoliko popečena na mizo, kar ji daje posebno dober okus. Navadno ta dan na dvorišču tudi petelina zmanjka, katerega opoldne lepo pečenega gospodinja na mizo prinese. Ko so že vsega siti, nanosi se še cvrtja na mizo, za katero pa danes vže malo kdo mara. Tretji tak dan našim vaščanom je pa pustni dan, ko si tudi nekaj cvrtja in suhega mesa privoščijo. Kdo bi jih

zavidal, poštenjake, za vboge tri dni v celem letu, kadar jim je prilika izvirajoča iz starodavne navade, vsaj nekoliko pogostiti se, ko celo leto noč in dan trpe kot črna živina in to ob pičlem počitku in borni hrani. Edina sreča za nje, da niti ne vedó, kako slabo da žive v primeri z drugimi ljudmi. Toda, tudi ko bi si bili tega v svesti, bi jim nič ne pomagalo, kajti grunti v naši vasi ne dajejo boljše hrane družini, če prav se precej veliko pridela — za gospodo. Če bi naš kmet vse najbolje, kar pridela, doma pojedel, ne dobil bi skupaj potrebnega denarja za opravke in zemljišče njegovo prišlo bi v par letih na boben. Ljudje so torej vže od mladih nog, kakor tudi vsled svojega narodnogospodarskega stališča prisiljeni tako skromno živeti in navadili so se. Vsled tega tudi nekako zadovoljno prenašajo težave svojega stanu, in so veseli, če jim le navedene priproste hrane nikdar ne manjka. Čast jim bodi! Vrli ljudje so to!“

Vrnimo se v Glavarjev mlin, kjer se je med preje naštetimi kamni sukal mlinski hlapec Jože. Če tudi je bil za polovico stareji od mene sva si bila prijatelja. Vedel je silno veliko pravljic o

smrti, o hudiču, o gromu in blisku. Tudi po mlinu mi je od najmanjše zagozde do največjega kolesa vse razkazal in razložil. Ni torej čuda, da me je k njemu vedno vleklo, kadar je količkaj čas pripuščal.

Sploh sem bil pa pri Glavarju kakor domač, ker smo si bili botri. Navadni prostor mi je bil ali za mizo, kjer sva z Jožetom španjala, kadar je imel v mlinu vse kamne zasute, ali pa za pečjo, ondi je bila namreč prav blizo polica, na njej pa stoletna pratika in prave egiptovske sanjske bukvice. Oboje sem nadopovedljivo rad prebiral, vendar prvo še zdatno raje nego druge. V stoletni pratiki našel sem prvi poduk o zvezdoslovji, ondi sem bral, da je naša zemlja tudi zvezda, kakoršnih na milijone vsako noč nad seboj opazujemo in občudujemo, ondi sem zvedel, kako se določi velikonočni čas in kako se naredi solnčna ura, katero sem takoj na steni domače hiše napravil in res tako skazil, da je ravno narobe kazala: dopoldanski čas popoldne, poslednji pa zjutraj.

Odkar je bil Glavar vdovec, gospodinjala je stara mati in pa še kako! No, evangeljska Marta naj se le kar skrije pred staro Glava-

varico! Bil. je bolj majhne postave, košččenega nagubančenega obraza, na katerem nisi nikdar nekega izraza neprestane skrbljivosti pogrešal. Pri vsem tem je bila pa ženica — Bog ji daj nebesa — jako dobrovoljna in precej dovtipna, varčna in usmiljenega srca. Posebno rada je pomagala onemoglim revežem, bolnikom in umirajočim. Prve je podpirala z moko, z zeljem in kašo, druge z raznimi dobrimi sveti in mazili, tretje pa je priporočala milosti božji ob postelji jim stoječ. Tudi za božjo čast je bila silno vneta in ni ga bilo vremena, ki bi jo bilo v nedeljo zadržavalo pol ure daleč k službi božji iti, ali pa dela, ki bi ga ne bila popustila, kadar je v naši vasi k maši pozvonilo, kar se je na mesec nekako po dvakrat zgodilo in hitela v cerkev. Če ji je kdo ob takih prilikah kaj rekel, odgovorila mu je: „O kaj delo, če ga nekoliko zamudim, to mi ne uide, nebesa pa lahko zamudim.“ Najlepša njena lastnost, katera bi vsem ljudem in povsod v izgled priporočal, bila je pa ta, da žena ni nikdar opravljala in obrekovala. Ob takih prilikah mahnila je navadno z roko po zraku pred sabo rekoč: „Vsi smo slabostim podvrženi.“ Le ene vrste ljudi se

je ogibala, kakor steklega psa, vendar pa je molila za nje, in to so bili preklinjevalci in zasramovalci Boga in Matere božje. O teh je stara Glavarica odločno trdila, da ne bodo srečni ne na tem in ne na onem svetu. No, hvala Bogu, ni jih bilo veliko takih — kar jaz pomnim, le dva in od teh je eden zmrznil, drugega je pa na sv. Petra dan strela ubila.

Nocojšnji večer je bilo pri Glavarju jako živahno. Nabralo se je polno hišo sosedov in drugih iz sosednje vasi. Večinoma se z vaščani vže poznamo od prvega večera na preji pri Žimcu. Na novo omeniti mi bo le malokaterih treba, a prav med temi pa ne smem prezreti možakarja, ki je bolj pri poslednjih, ki so mislili nocoj priti, zaprl duri za seboj. Bil je stari Lokar, mož jako pikrega dovtipa in živahnega duha. Imel je kočo v naši vasi in se je poleg tega pečal tudi s čebelami; ker mu je pa na vse to še mnogo časa ostajalo, hodil je poleti gospodarjem strehe delat, po zimi pa po živinskih semnjih mešetarit. Ne spominjam se, da bi bil kedaj videl tega očanca žalostnega, pač pa dostikrat dobre volje, tu pa tam tudi silno srditega. Tudi na zvezde se je nekoliko razumel in je bil

edini človek v naši vasi, ki je poznal polarno zvezdo ali tečajnico. V Trstu je bil v svoji mladosti čestokrat, ter je vedel o tem mestu mnogo nesnažnega tako v materijalnem kakor v nraavnem smeru povedati.

Z Lokarjem obenem prišel je tudi petdesetleten fant, Frjanov Janez iz sosednje vasi, ki je znal nemški; latinski je tudi razumel, kakor gospodje, ki mašo bero. Janez je bil svoje dni dijak petošolec, na kar je zamenil pero z matiko in pri gruntu pomagal. Zakaj je obesil uk na kljuko in ostal doma, nisem nikdar zvedel. Ko sva ga nekđaj s prijateljem Tonetom — oba dijaka — obizkala, razkazoval nama je razne latinske knjige in debelo nemško zvezdoslovje poleg precej velike zvezdarske karte. „To mi je navadna nedeljska zabava“, rekel je tedaj Janez, „da po teh-le knjigah brskam, kadar nimam družega dela. Sedaj jih pač vse drugače umem, kakor sem jih pred kakimi pet in tridesetimi leti v šoli. Škoda, da je človek le enkrat mlad; marsikdo porabil bi zlato dôbo mladih let drugače, ko bi se na stara leta zopet pomladiti mogel.“

Kakor vidite, je bil Janez nekoliko na modroslovsko stran; pri vsej svoji, tedaj pod našim zvonom nedosežni učenosti pa vendar popolnoma kmet od nog do glave, ponižen, priprost in domač, kakor bi ne bil posestnikov sin, temveč kak potreben berač. Janez je vrlo dobro vedel, kje je ob tem ali onem času na nebu „koroški voz“, kje je treba iskati „Jakobovo palico“, „gostosevce“, „krono“, „Venero“, katera se nekaj časa v letu kot prijazna večernica od nas poslavlja, nekaj časa pa nam kot zgodnja danica dobro jutro vošči. Janez je imel tudi čisto prave pojme o sestavi osvetja in osolnčja, kakor je tudi brez vsakojake omahljivosti trdno veroval, da je človek res prst bil in zopet prst oziroma prah bode in da je v nas edino le duša kaj vredna v slabem okvirju mesnega telesa. Glede na tako njegovo prepričanje hodil je Janez tudi priprosto kmečki v raševino oblečen, kakor bi bil najbolj zabit hribovec, za dušo svojo skrbel je pa, kakor bi mu bilo že jutri umreti. Skratka. Janez je bil na vse strani moder človek, ki je znal svoje študije prav porabiti tudi z matiko v roki.

Ko je nocoj za Lokarjem v hišo stopil,

brenčali so že po celi hiši ob klopeh in okoli mize kolovrati.

„Lej jih no, oba „šternkukarja“, ki jih imamo pod zvonom, prišla sta h krati“, oglasi se gostobesedni gostač, ki je bil tudi pri Glavarji dostikrat v vasovanji, ter v eni sapi takoj nadaljuje: „No, Tomaž, nocoj boš pa lahko razlagal, če še kaj veš, kajti poslušalca sta prišla ravnokar, ki te bodeta vsaj razumela, ali pa tudi po prstih okresala, če jima boš skušal, kake marnje česnati. Lokar razume se na „tečajnico“, Janez pa že skoraj zvezde klati, tako je učen. Da, da, povem vam, da sem ga pred nekaj leti vže sam zasačil ponoči, ko je stal na travniku s svetilko in z velikim počečkanim papirjem v roki in sam s seboj mrmral: „Tu-le je „Urša moja“, ta-le mora torej biti“.

„Oj ti šleva ti opravljiva“, zakrohota se Janez in ž njim cela hiša, „jaz naj bi bil „Urša moja“ mrmral, ki svoj živ dan nobene imel nisem; si pač morda čul latinsko ime: „ursus major“, kar pomeni sedmerico zvezd „koroški voz“ imenovana. Kaj se brigam s svojim petdesetakom na plečih za Urše celega sveta, razven za tiste, ki znajo dobre ajdove žgance ku-

hati in jih tako zabelil, da je luža pod njimi. Ker sem že ravno pri žgancih, kaj pa Neža, ali je naše vže mleno?" S poslednjimi besedami obrnil se je Janez do mojstra v Glavarjevem mlinu, do stare matere.

„Je že“, odgovori ženica ter ga obenem po svoje uljudno povabi, naj nekoliko posedi, rekoč: „Saj se vendar ne boš takoj obrnil proti domu, ko imamo tako družčino nocoj. Posedi, posedi nekoliko in nam kaj povej, ti, ki toliko veš, in še na stara leta vedno v bukvah tičiš.“

„Saj je res, Janez le posedi nekoliko, vsaj danes ne boš več, kdo ve kaj zamudil, če nekoliko povasuješ in nam kaj novega poveš,“ prigovarja Drobňjanov Tomaž.

„Kaj bi vam novega pravil“, odreže se Janez, ko se je obenem k peči spravil in roke za hrbet založil, „zimo imamo, zimo, da je kaj in mraz se dela čedalje večji. Ko sem šel semdoli po travniku, mrakoval je mesec. Nocoj mrkne popolnoma, in vže ga je lep kos pokrit.“

„Kaj, mesec mrakuje?“ oglasijo se mlade predice vse hkrati, in bliskoma popuste kolovrate ter hite pred hišo. Luna je bila vže precej obsenčena.

„Tomaž, kaj pa je to?“ vpraša gostač, ki je z družčino vred venkaj prišel.

Janez ti bo to prikazen bolje razložil in mu boš tudi več verjel, kakor meni“, zbode ga Tomaž ter se vrne v hišo, za njim pa druga za drugo dekleta in ostali vasovalci.

V hiši se gostač v Janeza vsadi rekoč: „Ti, Janez, nam boš sedaj pojasnil, kako se to napravi, da mesec temen postane. Poprej mi daj pa pipo tobaka.“

Janez si napravi tobak, ga ponudi tudi gostaču, ki je iz tega namena vže ves čas okoli njega cincal, češ, nocoj se ga bom pa iz Janezovega mošnjaka napokal.

„Kaj le bo? Turki trdijo, da se hudič z mescem za prvenstvo bojuje, mi kristjani vemo pa kaj bolj pametnega o tej prikazni. Da me bodete popolnoma razumeli, zdi se mi potrebno predvsem nekaj o mescu samem ziniti. Mesec je prav tako zvezda, kakor kaka druga na nebu, ki z mirno lučjo sveti. Takim pravimo planeti ali premičnice, ker se vsaka premika z nedopovedljivo hitrostjo po odkazani ji poti v brezkončnem nebesnem prostoru. Hitrost je tolišnja, da preleti planet v eni sami sekundi po več milj.

Naša zemlja n. pr. ki je tudi planet, napravi na svoji poti okoli solnca vsako sekundo po štiri milje pota, ravno toliko toraj tudi mesec, ki se z zemljo vred vrti okoli solnca. Zemlja in mesec sta, kar se lastne svetlobe tiče, prava reveža; toliko jo imata, kot nič. Zato jo dobivata od solnca, kakor vse druge zvezde premičnice, ki spadajo k našemu osolnčju. Dalje vas moram opozoriti na pot zemlje okoli solnca, ki se nekolikrati križa z meščevo in to na dveh krajih v brezmejnem prostoru neba. Nasledek temu je, da se nekako na vsakih devet mescev po enkrat zemlja tako med mesec in solnce privrti, da na mesec svojo senco vrže, kakor jo vrže človek na zid, ki se proti solncu predenj postavi. Treba le, da so vsa tri telesa: solnce, zemlja in mesec v eni in tisti smeri in mescev mrak je gotov. Tako si stoje nocoj vsa tri telesa nasproti, ker bo luna popolnoma mrknila. Kadar pa zemlja ni prav v sredi, temveč nekoliko bolj na eni strani, kjer koli vže — pada tudi njena senca na mesec le bolj od ene strani in tedaj pravimo, da mesec le deloma mrkne. Prav mrak mesca nam je porok, da mora zemlja res okrogla biti, sicer bi njena

senca na mescu ne bila okrogla, in prav mrak mesca nam je tudi porok, da dobiva mesec od solnca svojo svetlobo, kajti ob času mraka jo zemlja odnaša, kar bi se ne zgodilo, če bi imel mesec svojo! To vam je meščev mrak.“

„Janez, ti govoriš kakor gospod na prižnici; kaj je škoda, da si šolo na kol obesil in nisi nove maše pel, hencej vendar, to bi bil gospod! Ne bilo bi treba močnika in kaše iz sklede zajemati, golobiči in piške bi ti bile ostajale“, pritakne se zopet gostač, ko je Janez komaj dobro končal.

„No, gospodov ne zavidam za piške in golobičke, imajo že zadosti težaven in odgovoren stan. Kar se mene samega tiče, sem popolnoma s kašjo, krompirjem in žganci zadovoljen; vsaj tako ne bom dolgo in za črve v grobu bom prav tako dober, naj se sedaj hranim s pečenko ali pa z ovsenjakom.“

Med tem, ko je Janez zbranim vasovalcem razkladal stališče solnca, zemlje in mesca ob času luninega mraka, upiral je tudi Drobnjavov Tomaž svoje oči posebno pogosto zlasti v dve zvezdi — v prijazne oči poleg njega sedeče predice Mačinove Marjanice. Dekle je dobro ču-

tilo te poglede, kajti bilo je ves čas sramežljivo zarudelo, kakor nežna roža ob svojem prvem razvoju, ko jo obsijejo solnčni žarki. „Veliko sem videl po svetu deklet, Marijana“, šepeta ji Tomaž, „takih kot ti pa nikjer! Rad te imam, dekle moje, da si drugega ne želim, kakor s teboj združen do smrti srečno živeti. Ali me imaš ti tudi kaj rada?“

„Tiho bodi“, posvari ga z ljubeznivim pogledom Marijana, „ljudje nategujejo ušesa, čeprav so dozdevno vsi v Janeza zaverovani. Vsaj jih poznaš, kakošni so, vsaj veš kako dolge in hude jezike imajo. O vsakem, naj ti bo poštenjak ali pa malopridnež, sodijo le kar najhujše morejo. Če si pa stvar v pravi luči ogledam, jim pa niti zameriti ne smem. Kaj meniš, zakaj si zlasti o dekletih vedno najhujše mislijo? Le samo zato, ker smo tako silno lahkoverni, ker tako rade vse verjamemo, kar se nam dostikrat v šali, dostikrat iz kakega drugega namena za resnico pripoveduje. Tomaž, toliko ti že danes lahko rečem, da, če me morda misliš le za kratek čas slepiti, je bolje, da me nič več ne pogledaš“.

„Kaj pa še?“ odgovori iznenadjeni mla-

denič. „Ali misliš, da si bom sedaj v svojem tridesetem letu še igrače zbiral, ko me resnost življenja dan za dnevom opominja, da nam je pri hiši čvrste ženske roke za gospodinjstvo treba? Za gospodinjo pri nas bi se pa ti najbolj spodobila izmed vseh, kar vas je v fari deklet. Molčeča si, varčna, pridna in pobožna tudi, in taka gospodinja povsod blagoslov božji s seboj prinese. Tudi materi naši si vrlo všeč in so mi nedavno sami rekli, vidoč te mimo gredočo: „Tomaž, taka-le nevesta bi bila za-te!“ Meni je šinila kri v glavo, kajti kar so mi mati tedaj le namigniti mislili, sklenil sem jaz vže sam pri sebi. Poglavitna reč je sedaj ta, če sem jaz tebi po volji, če si upaš do smrti z menoj zjedinjena pogumno prenašati težave tega življenja in do smrti z menoj združena živeti pičle ure veselja, ki naju vtegne v teku življenja doleteti“.

„Več si mi že, in reči moram, da bolje, kakor vsak drug vrstnikov tvojih, ker nimaš tako grdega govorenja in tudi obnašaš se lepše, kakor drugi fantje. Kar mi je pa na tebi najbolj všeč Tomaž, je pa tvoje iskreno češčenje Marije, moje patrone.“

„Zato imam jako tehtne vzroke. V prvi vrsti se mi je zahvaliti na tem moji materi, ki so, ves čas svojega življenja nevtrudljiva častilka Matere božje, tudi mene vže od mladih nog njej priporočali in v posebno varstvo izročali. Odhajajočemu na Laško nad Pijemonteza, so mi rekli: „Tomaž, ti greš v smrtno nevarnost. S seboj ti nimam ničesar dati, priporočala te bom pa vsak dan nebeški kraljici. Če ti je materin svet kaj vreden, delaj tudi sam tako. Ne podajaj se nikdar k počitku in bodi še tako truden ter nikdar ne vstajaj, da bi se ne priporočil varstvu Matere božje.“ Kolikor mi je bilo mogoče, ravnal sem se po maternem nauku. Okoli in okoli mene padali so na kresni dan pri Solferinu tovariši; topniške krogle sovražnikove so grozovito mesarile med nami. Temu je odnesla nogo, drugemu odtrgala roko, tretjemu posnela glavo, četrtega je prestrelila in ob enem na kosce raztrgala — jaz sem pa ostal nepoškodovan v sredi svinčenk, ki so tako na gosto okoli mene brenčale, kakor čebele po ajdi. Naj kdo reče, kar hoče, jaz sem za svojo osebo prepričan, da me je le Mati božja varovala, da nisem pri Solferinu ostal. Zato ji bom pa

ostal tudi zvest častitelj do konca življenja svojega.“

„Prav imaš Tomaž“, pohvali ga Marijana in nadaljuje: „Tudi meni je ves ljubi dan tako mirno pri srcu, kadar se zjutraj, ko vstanem, iz celega srca Mariji priporočim in neka notranja zavest mi trdi, da bi me tisti dan niti kaka nesreča ne mogla zadeti.“

„Glej, glej, kako lepo se v tem oziru vjemava. Sedaj ti pa še z večjo zavestjo lahko rečem: Marijana, če se odločiš z menoj korakati po trnjevi poti tega življenja proti večnosti, prepričana bodi, da nama ne bo ničesar manjkalo. Kdor se je še Mariji prav iz srca priporočal, bodisi v telesnih stiskah in težavah, bodisi v dušnih potrebah, je bil še vselej vsliššan. Nič nama ne bo hudega, videla boš da ne.“

„Bog in sveti križ božji, svetinja je letela!“
vzklikne stara glavarjeva mati, ki je tudi blizo poslednjega zgornjega okna predla ter se je v tistem hipu morda slučajno ali pa tudi le iz radovednosti po vremenu na nebo ozrla, ondi se je pa zvezda utrnila. „Bog se usmili čez duše v vicah“, pridene še prejšnjemu vzkliku v eni sapi ženica.

„Mati kam pa se pelje svetinja?“ vpraša radovedno Joža.

„Svetinje letajo od cerkve do cerkve in obiskujejo koščice svetnikov, katerih ostanki so v oltarjih vzdani“, odgovori pobožna žena.

„Jaz sem pa slišal, da svetinje niso drugzega, kakor duše tistih kristjanov, ki se v milosti božji od tega sveta ločijo in so na poti v nebeško domačijo“, trdi stari Lokar.

„Kaj boš pa ti rekel, na to, ‚šternkukar‘?“ oglasi se gostač in Janeza nekoliko od strani pogleda.

„Kaj bom le drugzega rekel, kakor to, kar je res. Svetinje, — pravimo jim tudi zvezdni utrinki, vendar ako hočemo natančni biti, so poslednji zdatno manjši, ker mnogo dalje od nas, niso nič drugzega, kakor mala iz raznih malostnih tvarin obstoječa nebna telesa, (zvezde v jako majhn ipodobi), ki se po volji Vsemogočnega na podlagi naravnih zakonov ob svojem času zgoste, se vsled tega in vsled silno hitrega bega po nezmernem prostoru ogrejejo in vžgo ter take svojo pot nadaljujejo. Kedar se naša zemlja v prostor takih utrinkov prisuče, postanejo vidljivi tudi našim očem. Kadar tak utrinek ne leti pre-

daleč od zemlje po vesolnosti, zdi se nam primerno velik in pravimo mu svetinja. Ker ima dalje pri nas skoraj vsaka vas svojo cerkev, katere se okoli farne cerkve na vse vetrove razpostavljene, zdi se nam res, naj se taka svetinja vže pelje po katerikoli strani neba, kakor bi vozila od cerkve do cerkve. Kadar so pa take svetinje tako daleč od nas, da se nam zde, kakor bi kdo z gorečo tresko po nebu tekel, jim pravimo pa utrinki. Čestokrat padajo taki utrinki na zemljo v podobi kamna ali tudi kake žlindre in tedaj jih imenujemo podnebnike ali meteorje.“

„Janez ti nam lahko praviš in tvežeš, kar se ti ljubi“, opomni stara mati, „jaz si pa le vere ne dam vzeti, da so res svetinje, ki se po nebu vozijo od cerkve do cerkve in svetnike obiskujejo. Na lastne oči sem videla letos na sv. Lovrenca dan o polnoči, kako se je nad našo cerkvijo posvetilo in se je obenem svetloba po nebu potegnila do grajske cerkve, kjer je vgasnila. Poleg tega so se pa zvezde jako pogosto utrinjale, kar se ob tem času vsako leto ponavlja in pa o sveti Katarini. Da bodete vedeli, zakaj jih je ravno ob tem času toliko, vam

bom tudi to razložila. Kakor veste, so sv. Lovrenca na ražnju mučili in zvezdni utrinki ob tem času nastali so za spomin žarečih isker, ki so tedaj iz ražnja sv. Lovrenca na vse strani švigale. Utrinki o sv. Katarini so pa sijajni odsev njene mučeniške krone, katero si je s svojo mučeniško smrtjo za Kristusovo vero prislužila. Tako mi je pripovedovala moja mati in tako je tudi! V tistih tvojih bukvah stoji morda to drugače napisano, toda tisto me ne briga. Pisati se nič ne brani.“

„Skoraj da si vganila, Neža“, potrdi ji Janez. „Ti veš, kar si slišala od svoje matere, ki je to tudi slišala od kogar vže koli ter si je dotični vse to ali izmislil iz kakoršnega namena vže, ali pa tudi potom ustnega izročila prejel, kakor ti: jaz pa vem, kar sem bral v knjigah, ki so jih spisali učeni in zanesljivi možje, ki se na take reči razumejo, kakor ti na kamen.“

„Kaj pa da, ker je vsak tistih tvojih učnjakov kolikor toliko vže tam gori po zvezdah od ene na drugo skakal in se na lastne oči prepričal, da je res tako, kakor je pisal“, zagovarja ženica svoje stališče in kakor je bilo videti vže nekoliko vžaljena, da si je sploh kdo

upal njeno na pobožne legende opirajoče se razlaganje ovreči s takim, ki se na kaj pravega na kaj stvarnega niti naslanjati nima.

„Neža, tako pa ne smeš govoriti, če hočeš, da prijatelja ostaneva“, ogласi se sedaj Janez vžaljen, da si je nevedna mlinarica drznila tako odločno oporekati veljavi in verodostojnosti njegovih knjig. „Moje knjige so pisali možje, ki so se o vsem, kar stoji ondi, na lastne oči prepričali s pomočjo daljnogledov in imenitnih velikih računov, s katerimi ti vže danes za sto let naprej določijo, kdaj bo solnce mrknilo, kedaj pa mesec. Vse torej, kar so ti možje našli s pomočjo vednosti in učenosti, zapisali so vestno v knjige, kakoršnjih imam slučajno tudi jaz nekaj. In tudi ti imaš tako knjižico malone vsak dan v rokah; ali mar ne „študiraš“ dostikrat na pratiko? Ali ti ne stoji ondi natanko za celo leto povedano kdaj bo solnčni mrak, kedaj pa mesčev, kedaj bo ščip in kedaj mlaj skozi celo leto. Če ti to ni vestno delo, potem pa res ne vém, kaj naj še vestno imenujemo.“

Glavarjeva mati je čutila, da Janezu na tem polju ni kos, če tudi mu tega ni hotela naravnost priznati. Zato je jela misliti na kako

vrzel, skozi katero bi se ji bilo mogoče častno umakniti, ne da bi se poraz opazil. Taka vrzel našla se je ženici preje nego se je nadejala, češ, takole pojde, pa bo! Z glasom nekoliko porogljivim torej nadaljuje: „Janez, če tvoje bukve niso bolj učene, kakor vestne, jih vže smeš na gromado vreči, kadar hočeš. Sam mi moraš priznati, da so današnji ljudje vse, le vestni ne. Poglej jih od prvega do poslednjega, kdo ti še vestno svoje delo opravlja. Niti pastirji ti več vestno krav ne pasejo, sicer bi ne hodile v škodo. Trgovci niso več vestni pri kupčiji, dolžniki ne pri plačevanju dolga, oderuki odirajo brezvestno dolžnike in dohtarji jim pri tem pomagajo, ker si zaračunajo ogromne zasluzke za jako pičel trud. Blagajnikom, ki imajo s tujimi novci opraviti, dostikrat vest zaspi in tedaj si navadno toliko od denarja njihovi poštenosti zaupanega sposodijo, da ga ne morejo več o pravem času vrniti, kar jih navadno pokoplje. Da, da vest, to vam je nekaj čudnega v človeškem telesu, nekaj česar nima vsak. Blagor mu, kdor jo ima, če tudi dosege na svetu ž njo ne bo kaj prida. Na tem svetu se v obče brezvestnim ljudem bolje godi, kakor vestnim, če so

le toliko previdni in premeteni, da nikdar ne prestopijo meje, kjer se poštenje neha in hudodelstvo pričinja. Le-ta meja je navadno tanka kot las in na vse strani od paragrafov obkoljena, vendar so ljudje, ki so z eno nogo vedno onkraj nje — v hudodelstvu, pa se znajo paragrafov tako umikati in ogibati, da se naravnost v nobenega ne zadenejo. Tako vam postopajo lopovi med poštenjaki, če tudi so že zdavnaj za Žabjek,*) mnogi med njimi celo za Grad*) zreli. In prav taki najhuje vihajo nos, ako navadnemu človeku kedaj vest zaspi, da mu spodleti na spolzkem potu življenja in pade sodniji v roke. Kako redki so ljudje, ki bi imeli kaj prida vest, spoznali bode iz sledečega:

Svoje dni je živel jezičen doktor Pijavka, ki je imel nekaj vesti in menda prav zaradi tega le malo dela. Le-to se mu je nekoliko pomnožilo, ko so ga nekega dne sorojaki izvolili za poslanca in naprosili, naj jim napravi železnico po deželi. Ker je bil doktor silno učen je torej takoj na pravem mestu potrkal in železnica je bila dovoljena. Delo se je pričelo in

* Bivši kaznilnici v Ljubljani.

je šlo vrlo izpod rok. Doktor bi si kar čez noč lahko „napravil“ tisoče in tisoče, ko bi le-te presnete vesti ne bil imel. Jela mu je mrzeti in sklenil je, znebiti se je, naj velja kar hoče. Vest je postala popolnoma odveč! Da bi se je znebil, napoti se k svojemu prijatelju zdravniku doktorju Rezarju in mu potoži svoj položaj. Zdravnik preišče jezičnega doktorja in se čudom čudi, kako da je mogel imeti toliko vesti pri tolikšnjih opravilih. Ker je bila vest že precej vkoreninjena, dr. Rezaču ni družega kazalo, kakor izrezati jo, kar se mu je tudi izvrstno posrečilo. Niti bolelo ni hudo. Domov grede se je dr. Pijavki dozdevalo, da bi se bil vesti tudi sam lahko znebil, ko bi se bil tega le na pravem mestu in ob pravem času poprijel. Odslej na dalje se ni več branil ne tega, ne onega; tudi ni nikdar več pomišljal, ali je kaka reč po pravici ali ne. Blagajnica se mu je polnila od dne do dne bolj, po kmetih je pa čedalje bolj pogostoma boben pel smrtno pesem gruntarjem in njihovemu posestvu.

Zdravnik Rezač shranil je izrezano vest, kot nekaj posebnega. Zavil jo je lepo v papir in vtaknil v listnico. Boječ se da bi se mu ne

zgubila, nosil je vest vedno pri sebi, ponoči jo je pa spravljal pod zglavje. Toda kako se je mož od takrat spremenil. Od kar je imel vest, mu skoraj nihče več ni dolgo bolehal in skoraj da nihče več umrl ni. Zlasti pa so reveži premembo blagodejno občutili. Vsakemu je vestno pomagal, kakor je najbolje vedel in znal. Kadar je ponoči ob katerikoli uri in ob kakoršnjemkoli vremenu prišel kdo ponj, nikdar ni odrekel zdravniške pomoči, vselej je šel! Neko noč pride pozno domov in pozabi listnico v žepu. Ne dolgo in zvonec pri vratih zapoje. Zdravnik hiti iz postelje k oknu. Spodaj stoji siromak in prosi, naj bi gospod doktor takoj šli z njim k človeku na smrt bolnemu. „Ne grem, ravnokar sem prišel domov, pojdi h kakemu drugemu,“ reče ter zapre okno, gre v posteljo in sladko zaspi. Kako sladko je spal, ko ni imel nadležne vesti pod zglavjem!

Solnce je stalo že visoko, ko se zbudi. Mož vstane, se napravi in še tisto uro sklence nadležne vesti znebiti se. Toda kako? Že ve! Danes mora k veletrgovcu Sovi. Sova je trgoval z vsem, kjer se je zlasti po javnih dražbah dalo za slepo ceno kaj kupiti in kmalu na to z ogrom-

nim dobičkom v denar spraviti. Poleg tega je imel velikansko vinsko zalogo. Bil je silno skop človek in najstarejši ljudje se niso spominjali, da bi trgovca Sova zaradi te ali one reči vest pekla. Kako le, ko je niti poznal ni. Temu možu namenil se je dr. Rezač vest podariti, oziroma podtakniti jo. Ugodna prilika se je kmalu našla in — smuk, pa mu je spustil v žep prav tisto uro, ko sta v kleti pokušala biserno peneča se vina iz raznih sodov. Zvečer je Sova pregledaval svoje trgovinske knjige in srce ga je jelo boleti. Vest se je oglasila in mu je očitala, po kateri pravici da je računil revežem, katere je tožil za dolžne svote, ki dostikrat niso bile vredne govorjenja, tako ogromne sodne stroške, kakor to doktorji sami, ki se s stem živè, delajo.

Vest mu je nadalje očitala, koliko malih kramarjev in trgovcev po deželi, da je ogoljufal s preležanim blagom, katerega je on za slepo ceno kar počez po javnih dražbah skoraj zastonj nakupil, potem pa malim trgovcem po deželi za novo, trpežno, dobro blago drago prodajal. To ni bilo pošteno, rekla je vest in še marsikaj družega mu je sikala na duševno uho. Zlasti mu je bridko očitala, zakaj da tako krvavo izžema svoje

trgovinske in pisarniške, oziroma računске pomočnike ob plači, o kateri se govori, da je premalo, da bi človek živel ob nji in preveč, da bi lakote poginil. Sova zapre knjige in se poda v družčino, toda tudi ondi ni našel zaželjenega miru; da še celo zdelo se mu je, kakor če bi ljudje za njegogovim hrbtom glave skupaj stikali in si šepetali nanj kazaje: Glejte ga sleparja, ki je že davno zrel za Žabjek, pa še vedno hodi prost okoli. Sova gre spat in niti tu ni našel zaželjenega miru, kajti preveč razvnet se je bil vlegel.

Drugo jutro zapazi vest v žepu. „He, he, tebe pa res ne morem imeti“, zasmije se veletrgovec, „to je nekaj, kar mi je silno odveč“. Ker je bilo novo leto že pred durmi, podari Sova nadležno vest svojemu hlapcu Janezu — „za novo leto“, kajti družega bi Janez tako ne bil dobil. Silno se je leta toraj razveselil izrednega daru gospodovega, o katerem je pač že marsikaj slišal, da je vest dvoje vrste, dobra namreč in huda, poznal pa ni ne te ne one, ker je sploh imel ni.

V človeškem življenju je navada, da si izredne trenutke tega prozaičnega življenja na ta ali na oni način nekoliko posladkamo, bodisi s

kakim boljším grižljajem, bodisi z dobro kapljico poštenega vina. Tudi Janez se je držal te navade in se je zato najprvo nad gospodove smodke spravil, kjer si je nekaj najiepsih „trabuk“ odbral. Žejen je bil tudi vedno, kajti kosilo ni bilo nikdar napačno, ker mu je šla kuharica na roko, potem pa hajdi v gospodovo klet, kjer leže v pesku dolgovratne steklenice z žlahtnim vinom napolnjene. Marsikateri izmed njih je Janez tukaj v kletni temi, ko ga razum božjega očesa živa duša ni videla, vrat zavil. Toda kaj je to? Janezu danes vino ne gre v slast, da celo dragocena in prijetno vonjajoča trabuka mu ne diši. Vest se je oglasila in mu ogrenila stare, dosedaj tolikanj priljubljene navade: gospodovo vino piti in njegove smodke kaditi. „Janez, sram te bodi, da kradeš“, mu je očitala in Janeza je kar streslo, tako ga je prevzel njen glas. Že je mislil, da ga za vsako roko po eden policaj grabi in kar tresti se je začel. Samega sebe več ne pozna. V kleti danes ni nič! H kuharici se napoti, to seveda po opravku, kajti Janez je dobro vedel, da ima možki v kuhinji sploh le malo opraviti, zato ni šel nikdar tjekaj, kakor le, kadar ga je opravek

tjekaj silil in teh se Janezu nikdar ni manjkalo, zlasti po kosilu ne, kadar so prihajali raz gospodove mize razni ostanki slastne pečenke. Ob takih prilikah je kuharici najraje na dušo pihal, kako lepo bi bilo življenje, če bi se on in ona vzela in na svojo roko kako gostilno pričela. Kuharici bi pač ne bil mogel z lepo kaj bolj prijetnega povedati, kakor če ji je zakon obljubil. Janez je to dobro vedel, kajti nikdar ni šel prazen iz kuhinje; če že drugoga ni bilo pri rokah, stisnila mu je kuharica meseno klobaso v roko, katera se je jako hitro v žep pogreznila. Ali danes se mu tudi jezik obotavlja, čeprav mu je bil navadno izredno dobro namazan. Kar iz grla mu neče beseda, pa je!

Bistri mladenič je takoj vganil, da je vseh teh neljubih prememb edino le vest kriva in tudi on je sklenil, nemudoma iznebiti se danajskega darila. Zgrabi jo in vrže skozi okno na cesto, nakar se zopet poda po opravku v klet, kjer mu je vino izvrstno dišalo, uboga vest je pa na cesti ležala.

Mimo pride dobro rejen, kmečki opravljen človek z odprto suktnjo in odpetim telovnikom, da se je srajca videla. Bil je bogat posestnik

Oderuh, ki je kmetom le „za dobro delo“, kakor je ob vsaki priliki sam zatrjeval in „iz ljubezni do bližnjega“ po deset od sto denar na posodo dajal. Mož se spodtakne nad vestjo: „Kaj pa je, zlomeka!“ zagodrnja in pod-se pogleda. Ker vesti ni poznal, neznana reč pobere in v žep vtakne, rekoč: „Vse je dobro, kar si človek pridobi, ker čez sedem let vse prav pride“. Pri zadolženem kmetu, s katerim sta imela že lep račun skupaj, se vstavi. Prišel ga je namreč tirjat. Toda kaj je to? Oderuh siromaku na dolgo in široko vse mogoče in nemogoče razklada, le o dolgu ničesar ne zine in o zaostalih obrestih. Da še celo čakati ga je obljubil do novine ali pa še celo do jeseni, kadar bodo že vsi pridelki doma. Siromak sam sebi ni verjel, da je to res tisti brezsrčni in brezvestni oderuh, ki jih je že toliko po svetu pognal iz domačije, če mu niso mogli ob pravem času plačati. „Saj ima mož vendar-le še nekaj vesti“, mrmral je siromak za njim, ko je Oderuh odhajal in se obrnil proti sosednji vasi, kjer je obupnega dolžnika že na boben pripravil in bo danes javna dražba vsega premakljivega in nepremakljivega premoženja. Vse, kar se je dražbe nameravalo

vdeležiti, je bilo že ondi zbrano, le njega in gosposke še ni bilo. Oderuh tjekaj dospevši, si najprvo obriše rosno čelo, potem pa pravi kupcem: „Ljudje božji, le domu pojdite ali pa kamor kdo hoče, danes ne bo nič; ne bomo prodajali“. Nato seže pod telovnik, od koder izvleče rudečo precej rejeno listnico. Iz tiste vzame goldinar in ga da vbogi zadolženi družini rekoč: „Nate reveži, pa si kruha kupite!“ nakar hitro odide. Ljudje so se spogledovali in rekli: „Sveto leto ga je spreobrnilo in vest se mu je zbudila. Vsaj vendar ni napačen človek ta Oderuh!“

Oderuh pa danes samega sebe ni poznal. Tega še ni doživel, odkar denar pozna, da bi bil on revežem goldinar za kruh podaril. Odkar je dal prvi stotak na posodo, pa do včeraj, ko je pognal zopet enega dolžnika z ženo in otroci po svetu brez živeža in brez denarja — niti potrebnega pohištva jim ni pustil, četudi so ga s povzdignjenimi rokami prosili, naj se jih usmili — se ne spominja, da bi bil tako čutil, kakor danes. Žal, da ni bil dolgo tak. Ko mož namreč domu grede seže v žep po ruto, da bi se obrisal, potegne ž njo vred nerodnež

ljudi brezvestno na boben spravljal, da so ga povsod kleli rekoč: „Oderuh je ves vragov, kar ga je v koži.“

Za Oderuhom priseka jo po cesti vbog zadolžen kmet. Že od daleč je opazil zgubljeno vest in jo je milosrčno pobral. Toda kaj ž njo začeti, ker ima sam tako natančno! Domu dosevši, pokaže ženi, ki je na pragu sedeč najmlajšega pestovala, kaj je našel. Žena si jo od vseh strani ogleda in se poda ž njo od hiše do hiše vprašat, če je ni kdo zgubil. Nikjer je ni mogla spečati, kajti vsak'jo je imel. V nedeljo jo nese žena k gospodu župniku, naj jo označijo, kar so gospod z veseljem storili, toda žalibog brez vspeha, kajti do danes se ni še živ človek oglasil zanjo. Gospod župnik ni vedel kaj boljšega ž njo storiti, kakor da jo je v cerkev nesel in v spovednici pod klečalnik skrnil, češ, tukajle boš menda še najbolj spravljena svojo dolžnost opravljala, zlasti pri tistih, kjer lastna spi. Ondi je zgubljena vest res še dandanes skrita.“

„Šmencana reč, Neža, ta je pa resnična, da se kar prijete da, take bi ti pa ne bil zatudi vest iz žepa in jo zgubi. Še tisti trenotek postal je zopet popolnoma stari grešnik, ki je

upal, da jo veš“, pohvali stari Lokar sosedo svojo staro Glavarico.

Med tem se je zunaj stemnilo, kajti zemlja oziroma njena senca pokrila je luno čez in čez, da je bila čisto rujava videti, kakor bi bila precej dobro okajena. Ferjanov Janez opozori družbo na novo prikazen in vse jo zopet venkaj vdere. Nad otemnelo luno od severa proti jugu videla se je rimska cesta.

„Janez ti nam boš izvestno vedel povedati, kaj da je rimska cesta? Ali so to megle, ali Bog ve kaj. Jaz sem že vsakovrstno mislila kaj pravega pa le še nisem zvedela, o tem nalogovori Žimčeva Mica Janeza učenjaka.

„Megle niso, sicer bi jih ne videli vsako noč na tistem mestu in v tisti podobi“, povzame Janez in nadaljuje: „Rimska cesta sestavljena je iz milijonov in milijonov svetlih in gostih zvezd, ki se meglenice imenujejo in to menda zaradi tega, ker so tako daleč od nas, da se nam lesk njihove svetlobe le še kakor megla dozdeva.“

„Ali morajo daleč biti, oh jej no!“ začudi se mlinski hlapec Jože.“

„Tako so daleč, da tega naša pamet niti

umeti ne more. Približno Vam bo to-le nekoliko to silno daljavo pojasnilo. Učeni možje so na podlagi primernih poskusov zračunali, da se svetloba posebno hitro razširja; v eni sekundi — to je v toliko časa, kar ti ga je treba, da z očmi treneš, — preleti svetloba že ogromno daljavo 42.000 milj! Od ene najbližnjih nam zvezd, recimo od one le, ki se tako živo leskeče in se ji Orijon pravi, potrebuje svetloba ob vsej svoji hitrosti, s katero se razširja, nič manj nego tri leta, preden pride do nas na zemljo. Če bi se zvezda v tem trenutku na kosce razletela, opazili bi mi to še le čez tri leta. Od zvezd v rimski cesti, od meglenic, potrebuje pa svetloba 25.000 let sem doli k nam!“

„Oh, oh Janez tebi se meša, to ni res, to ni mogoče! Le pomisli, da svet ne stoji več, kakor blizo šest tisoč let“, ugovarja Glavarica, ter nadaljuje: „Ali ne veš, kako je Bog svet stvaril, ti, ki si tako učen, da bi skoraj zvezde klatil, in kedaj? Vsaj se tega že otroci pošolah uče in v vsakem katekizmu to najdeš, kakor bi proso kokošem vsipal“.

„Da, da, Neža, vse je res, kar trdiš, toda tudi jaz utegnem imeti prav. In še enkrat ti

rečem: ne le pet in dvajset tisoč let potrebovala bi svetloba od najbolj oddaljenih zvezd do nas, temveč milijone in milijone let bi bilo treba, predno bi prišla od najbolj oddaljene zvezde, najbolj nam oddaljenega sosvetja sem doli. Tako je pa nič drugače! Učenjaki so prav tako verjetno izračunali, kakor je danes ob določeni sekundi nastal mesečni mrak! Da pa ne boš mislila, da sem morda kak krivoverec, ki to taji, oziroma po svoje zavija, kar sveto pismo uči, ti moram povedati, da se tisti šesti dnevi, ki govore o stvarjenju sveta, nikakor ne smejo jemati po besedi za dneve, današnje dolgosti, temveč dan tukaj nič več in nič manj ne pomeni, kakor nedoločno dobo časa, katera lahko tisoč, lahko pa tudi še več let obseza. Tako so raztolmačili cerkveni očetje sveto pismo in to se vjema tudi z razvojem stvarjenja tiste dobe. Kljub temu pa še nisem nikdar trdil, niti ne dvomil, da bi Bogu ne bilo mogoče vsega tega v enem samem trenutku vstvariti, kar se je po njegovi neskončno modri volji v šestih dobah izvršilo. Nič kakor svoj vseмогоčni „bodi“ bi lahko rekel in vse bi bilo stalo, kakor danes vidimo. S tem sem pa za danes svoja

pojasnila dokončal, ti Jože mi pa meh pripravi, da pojdem domov“.

IV

Potegunovemu Janezu se je med tem v preiskavi slaba godila. Goreče je prosil dan na dan Boga, da bi ga rešil iz te grozne poizkušnje že saj na ta način, da bi bila že skoraj končna obravnava. Kakor vse na svetu mine, potekli so končno čez nekaj tednov tudi Janezu dnevi preizkovalnega zapora in na svetega Pavia dan gnal ga je birič iz Žabjeka vklenjenega k deželni sodniji, kjer je bil dan končni obravnavi napovedan. K tistej so prišli tudi vsi tovariši Janezovi iz obeh sosednjih si vasi, ki so bili tisti usodepolni večer na travniku pri pretepu, v katerem je izdihnil Gostov Pavle svojo ubogo dušo. Bili so od Janeza le toliko na boljem, da so bili prosti, on je pa moral dolge tedne prebivati ločen od preljubih mu domačih krajev in ljudij med samotnem ozidjem žabješkim. Kot priči proti Janezu bila sta pozvana tudi orožnika, ki sta ga tisto jutro po pretepu prijela zaradi krvavega jopiča, ki je danes na mizi ležal poleg Janezovega noža. Obravnava se prične. Državni pravdnik toži Janeza kot morilca rajn-

cega Pavleta, ter v tožbi navede vse sumljive okoliščine, iz katerih se da z nekako gotovostjo sklepati, da more le Janez morilec biti, kajti kri rajncega ga je zaznamovala s Kajnovim znamenjen na jopiču. Iz sodnozdravniškega protokola napisanega pri pregledu mrliča povzel je v zatožbo državni pravdnik, da se je tudi Janezov nož popolnoma vjemal z rano, ki jo je imel rajnki Pavle na vratu. Ako se še pomisli, da je bil zatoženec edini, ki je z rajnikom v sovraštvu živel poslednji čas, je dokaz tukaj, da mora le pričujoči zatoženec kriv biti prezgodnje smrti umorjenega tovariša in nihče drugi. Olajševalno je tukaj, pravi državni pravdnik nadalje, dosedanje neomadeževano življenje zatoženega, njegova mladost in prilika, ob kateri se je nesreča zgodila. Zato predlagam, da slavni sodni dvor zatoženca le hudodestva uboja krivega spozna in ga po dotičnem paragrafu kazenske postave obsodi.

Janezu zavre kri po vsem životu, kakor bi ga bil gad pičil, planil je kviško na zatožni klopi in na vsa usta zakriči: „Kaj? Jaz!“

Krepka roka beričeva potisne pa ga takoj tako krepko in s tako železno voljo nazaj na

klop, da se ji je nesrečnež moral vkloniti. Ob enem pa ga berič opozori poluglasno: „Govori, kadar te bodo gospodje vprašali, veš!“

Janeza zmaga notranja žalost. Oh kaj takega se pa res ni nadjal, vzlasti danes ne, ko je vedno upal, da bode prišla njegova nedolžnost na dan. Da, prav tega dne si je vedno tako iz celega srca ves čas želel, odkar so ga ločile težke, dobro okovane duri na Žabjeku od zunanjega sveta. In prav danes vržejo mu tukaj učeni gospodje, ki ločijo resnico in pravico od laži in krivice, očitaje v oči, da je on in nihče drugi ubil — kakor so konečno rekli — svojega tovariša. Solze so ga polile in pomilovanja vredni mladenič zakrije si obraz z žuljavimi rokami in na ves glas milo kakor otrok zajoka.

Sodniki se spogledajo, češ, k srcu mu gre, bo že! Morda sedaj le izprazni svoje trdovratno srce in nam prizna, kako je bilo. Predsednik deželnemu sodišču, ki je glavno obravnavo osebno vodil, kajti stvar je bila silno zavita in toliko kakor še ne dokazana, vsaj neposredno še ne, prične Janeza tolažiti, naj se le pomiri, vsaj morda ne bo tako hudo, kakor bi si utegnil misliti. Potem ga prične polagoma izpraše-

vati po njegovem imenu, rojstvu, starosti, kaj je do sedaj delal in kaj mu pravi vest na očitanja in zatožbo državnega pravdnika ter stavi končno vprašanje, ali se pozna krivega obdolženega hudodelstva ali ne? V preiskavi je sicer vse kar od kraja odločno tajil, vendar je pa še sedaj čas, če si hoče srce in vest lajšati s tem, da pove vse po pravici. Nato veli predsednik prečitati zapisnik o preiskavi in končno zatoženca vpraša, kaj mu ima še dodati, oziroma opomniti o njem.

Janez molči. Berič ga zopet opomni: „Sedaj vstani in govori, kar veš!“

Zatoženec vstane, roke pred se stegne in sklene ter gre obenem globoko pa sapo, na kar pravi: „Ne vem, kaj bi še povedal. Vse kar sem vedel, razodel sem že v preiskavi in imate ondi-le vse zapisano. Naj bo tisto zadosti. Čudno se mi zdi le to, da se mi tukaj prav nič ne verjame. Bolj ko trdim, da ga nisem jaz, huje silite vame, da sem ga. Tukaj gospodje, stoji križani Bog pred nami, ta mi je priča, da sem jaz Pavletove smrti tako malo kriv, kakor katerikoli izmed Vas! Da sem prinesel jopič iz boja domu krvav, ni nič novega, kaj takega se

v pretepu dostikrat primeri, kadar kdo katero nenadno po zobeh ali po nosu dobi. Mogoče je tudi, da sem bil morda v tistem trenotku, ko je zavratni sovražnik v Pavleta nož porinel, prav blizo njega, kar sam natanko več ne vem, in da je tedaj kri zaklanega po meni švrknila. Da se moj nož z rano vjema, je tudi verjetno, ker imamo odrasli moški po Gorenjskem vsi enake nože, ki so si podobni kakor jajce jajcu, vzlasti dokler so še nekoliko bolj novi. Kako lahko je imel Pavletov pravi zavratni sovražnik prav tak nož, kakor jaz! Sovraštva ne morem tajiti in sem ga tudi v preiskavi priznal, vendar bi zaradi tistega Pavleta ne bil nikdar umoril, da še nabil bi ga ne bil, ker ni bilo govorjenja vredno“.

Več Janez ni vedel povedati in je obmolknil. Predsednik prične klicati tovariše njegove kot priče, ki pa vsi skupaj niso vedeli drugzega povedati, kakor da je bil dotično noč na travniku pretep, kdo pa da je Pavleta zaklal, živ človek ni vedel. Na predsednikovo vprašanje, če smatrajo zatoženca sposobnega, da bi bil rajniku prizadel smrtni sunljej iz maščevanja morda ali iz sovraštva, ali da bi si ga bil s poti spravil, odgovorile so vse priče odločno: da ne!

Konečno sta bila kot priči zašlišana tudi še orožnika, ki sta Janeza prijela. Ta dva moža izjavila sta se, da ju je tak in tak berač na sled pripeljal in sled zdel se jima je tembolj sumljiv, ker sta res našla jopič, Janeza pa vsaj v prvem trenotki nikjer ne. Zdelo se jima je, kakor bi se bil hotel skriti.

„Kaj praviš na to, zatoženec?“ obrne se predsednik k poslednjemu.

„Kaj bom družega rekel, kot da me je berač po krivem obdolžil hudodelstva iz samega golega sovraštva. Pred dobrim letom zmanjkalo je pri nas ponoči perila, ki se je na hodnikū sušilo. Slučajno zasledil sem ga nekaj pri tem beraču, za kar sem mu nekoliko kosti prerahjal, družega mu pa nisem žalega storil, če tudi bi ga bil lahko orožnikom objavil. Kar sem jaz tedaj opustil, storil je sedaj grdè z manoj in kakor sem rekel, iz samega golega sovraštva. Skrival se pa niti eno minuto nisem, temveč sem šel le po suhih hrušek na vrh. Da bi orožniki po me hodili, se mi še sanjalo ni. Čemu tudi, vsaj sem imel čisto vest. Prosim gospode, naj nikari ne verjamejo obrekovanju in dozdevni sumljivosti iz tistega izvirajoči, v katero me je

človeška zlobnost pripravila, temveč mojim odkritosrčnim besedam, ki so resnične, kakor gotovo je Bog nad nami!“

Sodniki so spogledajo. Predsednik ukaže beriču z zatožencem iz sodne dvorane oditi. Kaj je to za Boga svetega? Ta človek taji, kakor bi mu šlo za glavo in vendar smo vsi prepričani na podlagi doprinešenih posrednih dokazov, da more le on zlodejec biti. Saj jaz sem o tem popolnoma prepričan, rekel je predsednik in pogledal ostale gospode sodnike, ki so molče z glavami prikimali. V tem trenutku se je zapečatila usoda Potegunovemu Janezu. Na podlagi prepričanja, ki so ga sodniki po svojem mnenju o Janezovi krivdi imeli, obsodili so ga zaradi uboja na pet let v hudo ječo.

Ko obtožencu objavijo razsodbo, le-ta bolestno vsklikne: „Oh, moja mati! Vnebovpijoča krivica se mi je zgodila!“ ter omahne na zatožno klop. Priče v dvorani so tudi jako vznemirjene, zakaj vsakemu se je vsaj dozdevalo, da tu strogost postave ni bila na pravem mestu. Ko predsednik Janeza vpraša, ali sprejme prisojeno mu kazen, ga le-ta nekako neverjetno pogleda, kakor bi hotel reči: „Smešno, da me vprašaš,

ker me imaš v krempljih in pod ključem. Pusti me venkaj, potem ti bom pa že povedal, ali jo sprejmem ali ne". Iz tega Janezovega pogleda ie predsednik spoznal, da ga ne razume, kaj mu je hotel s tem reči, toraj ga podučil, da se lahko pritoži pri višjem sodišču, če misli, da se mu je zgodila krivica.

Janezu zopet zažari nekoliko upanja. Bil je prava podoba vtapljajočega se človeka, kateri tudi za bližnjo mu slamno bilko strastno zgrabi, le da bi rešil dragoceno, in vendar sploh tako borno živjenje. „Da, pritožim se zaradi krivice, ki se mi je tu zgodila. Jaz sem nedolžen!“

„Je že dobro“, so rekli gospodje pri zeleni mizi in Janez je zopet odšel z beričem, vklenjen na Žabjek, kjer mu bo čakati višje rzsodbe o njegovi tako čudno zamotani zadevi.

Tako se je godilo na sv. Pavla dan v Ljubljani našemu rojaku.

Kako pa je bilo tedaj v domači vasi? Pogledjmo nekoliko tjakaj. Pri našem sosedu so imeli čevljarja. Miklavžev Martin je prišel že zjutraj na vse zgodaj na duri trkat, oprtan s celo nabero kopit za velike, srednje in majhne noge, ter s tružico, v kateri je imel zmetano

svoje čevljarsko orodje. Ko so mu odprli, zbral si je v hiši takoj pripravno mesto, kjer je vrgel kopita pod klop, tružico pa lepo poleg sebe na tla postavil, potem si pa parkrat v roke pohuškal in z nogami je nekoliko pocepetal. V peči so med tem že jako živahno pokala bukova polena, kajti čevljar v mrzli hiši ne more delati, ker mu dreta ne teče. Martin se še parkrat stegne, potem pa začne razkladati, kar je v tružici s sabo prinesel, po klopi na desno in na levo. Bilo je nekaj vsakovrstnih šil, klešč kladivo, raznovrstnih nožev, vzorcev za prirezavanje urbasov in opetnic, zvežek šetin, dva kosa kuhane smole, razne škatljice z žebli in žebicami, z lojem, črnilom, vsakovrstnih likalnikov za pete in podplate in konečno afrin. Če sem kaj pozabil, Bog mi odpusti, človek si ne more vsega zapomniti. Morda bo kdo vprašal, kaj je afrin v čevljarskem orodju? Nič drugega, nego kavelj na dve strani, nekaka podoba velikega T, katerega čevljar v klop od spredaj zavrtja poleg sebe, kjer sedi. Služi mu za hlapca, kadar dela dreto, ker mu jo drži. Nato je Martin razvezal kopita in ob enem iz tružičnih ušes kneftro potegnil, na kateri je tružico nosil.

Gospodar je prinesel raznega usnja in podplatov ter lep kovčič tanjke najbolj močne pražne preje, ki so jo predice za drete nalašč napredle.

Martin se vsede na trinog, vzame usnje v roke in ga začne strokovnjaško ogledovati, kako bi rezal, da bi bilo manj obrezkov. Z nohtom na palcu desne roke vozil je po črni koži gori in doli, sem in tja in tako površno obrisal koliko bo treba urbasov, koliko opetnic in koliko novih čevjev. Ni mu kaj prida ostajalo, primanjkovalo pa tudi ne, ker je bil jako praktičen ševljar. Nato seže po desko za razvezavanje usnja, jo položi na stegna, oziroma na kolena, seže po vzorcih za urbase in opetnice, jih razloži drugega za drugim po koži, vzame nož krivec v roke in začne s topim njegovim koncem risati ob vzorcih gori in doli, sem in tja, dokler ni vseh obrisal. Na to kožo razreže in spravi posamične dele v skupine, kamor so po svojem namenu pripadali ter jih položi na klop prav ob zidu za vse svoje orodje, češ, ondi-le čakajte, da pridete na vrsto.

Nato sname Martin klobuk raz glave, ga vtakne s štulo med stegna, vrže v štulo kovčič dret in jih začne osnovati z desnico ob komolcu in med prsti levice. Ko je bilo že zadosti niti

skupaj, prične jih Martin v nekakih presledkih pretrgavati in smukati ter konce smoliti. Prej nego bi bil mislil, imel je pred seboj kake tri ali štiri metre drete namotane in sedaj je bilo treba vstati. Zataknil jo je v afrin in posmuknil parkrat z roko po dolgem po nji, da se mu zjednači in ogladi. Na to jo je sesukal, potem pa ovil okoli levice jako na kratko, vzel v roko smolo na usnjatem kosu ležečo in pričel smoliti jo, polagoma jo z levice odvijajoč, kolikor se mu je zdelo potrebno. To delo dovršivši, seže po šobo in s tisto kake dvakrat ali trikrat dreto pogladi, da odstrani smolo, kar je je bilo odveč. Nato vzame vosek v roko in parkrat z njim po dreti potegne, nakar ga zameni z drugim usnjanim kosom z lojem namazanim, s katerim podeli dreti poslednjo dobro lastnost, ter se zadovoljen vsede in ji vdene šetino. Dokler čevljarji niso čevljev z cveki zbijali, je bila baje dobro dreto narediti najbolj težavna reč pri tem rokodelstvu, in to naj me opravičuje, če sem se morda preveč nadrobno v to malenkost spustil. Tako si je Martin pripravil večje in manjše drete, kakor mu jih je bilo potreba pri raznih šivih, nakar je pričel pridno šivati, ter šive ob kamnu, ki

ga je dobil pri hiši, s kladivom gladiti in usnje s podplati vred raztezavati, da mu je kar pot stopil na čelo.

Kadar imajo v naši vasi kje čevljarja ali krojača pri hiši, se zlasti ob zimskem času zvečer mnogo vasovalcev snide. In tudi pri sosedu se jih ni manjkalo, zakaj naši gospodarji in fantje zvečer vedno radi nekoliko povasujejo, da kaj novega zvedo in da jim poprej mine čas. Pri rokodelcih, na preji in pri mrličih zvečer se zve vendar še največ novic od blizu in daleč. Taki večeri so nadomeščali našim ljudem v tisti dobi vsakovrstne časnike. Celo mestne novice, zlasti ljubljanske, kamor je z naše vasi kokošar na teden po dvakrat jajca in kuretino nosil, nazaj grede pa seveda vsakovrstne novice, kakor jih je spotoma nabral, le-te so šle na takih večerih od ust do ust in tako od vasi do vasi. Godilo se je novicam pri tem prometu kakor telečji koži, katera naposled v podobi raztrganih čevljev kje v kakem kotu konec jemlje tako so se namreč med potom spremenile, da jih končno niti poznati ni bilo več; ali pa, kakor se bere v svetem evangeliju o goršičnem zrnu, ki je menda majhno, da ga oko komaj vidi,

kadar pa pride v primerno prst, se pa razvije v najbolj bujen grm, ki se razraste celo v drevo, da ptičice prilete in gnezda delajo ondi. Če se je n. pr. v Ljubljani kdo v jezik vgriznil in se je to med kokošarje zaneslo, smo v naši vasi novico že toliko predelano in povečano zvedeli, da so dotičnemu — jezik iztrgali. Sicer so si pa ljudje v tem oziru povsod enaki, kolikor namreč do sedaj svet poznam, v naši vasi, kakor drugod. Svet je svet, vzemi ga od te ali one strani.

Po večerji jeli so se ljudje shajati, to se veda le moški spol, ki se je po klopeh v obližju čevljarja posedel. Žensk ni bilo več kakor tri in to: naša znanka Mačinova Marjana, njena sestra, ki je bila za gospodinjo pri hiši in pa stara mati. Vse tri so se spravile za kolovrate, kateri so med čevljarjevim potrkavanjem jako veselo brenčali. Zlasti Marijin je nocoj tekel, kakor po železnici in kaj bi tudi ne bil, ker je vedela, da bo prišel Tomaž nekoliko vasovat. Ni se motila, kajti če tudi že bolj pri poslednjih, je Tomaž vendar-le prišel in pa Ferjanovega Janeza je s seboj privel.

„Hu, nocoj pa kar škriplje pod nogami,

tako je mrzlo!“ pravi Janez in nekoliko z nogami pocepeta, ko je bil duri zaprl.

„Na Janez semkaj-le prisedi, ti veliko veš, ker veliko bereš, boš kaj povedal“, opomni stari Lokar in se k sosedu primakne, da Janezu prostor napravi. Tomaž se je pa poleg Marjane na klop vsedel.

„V takem mrazu še pes ne mara zunaj biti, če ni slučajno za varuha priklenjen!“ spregovori nam že znani gostač, da bi tudi katero rekel in Janeza od strani pogleduje, kdaj bo po tobak v žep segel. „Kako dobro dè človeku, če se more pritisniti k gorki peči“, nadaljuje možic ter si zadovoljno pomane roke, katere si je dosedaj nekoliko za hrbtom ob peči ogreval. Obenem pa željno pogleduje Lokarja, kateremu je Janez ravnokar ponudil poln, trdonatlačen mošnjak iz mačkove kože ustrojen. „Na svetu bi še ne bilo tako slabo, ko bi ljudje le nekaj več srca imeli drug za družega in nikjer bi ne bilo treba, da bi eden, za plotom lakote pojemal, medtem ko drugi na mernike srebrnjake meri; nikjer bi ne bilo treba, da bi ta v velikem mrazu premiral, ko bi mu sosed gostoljubnih duri ne zapiral pred nosom, češ, kaj si mi mari?“

Da, res je to, pravo si povedal, ljubezen do bližnjega je čedalje bolj redka na svetu in če se kmalu kaj ne preobrne na bolje, je ne bo nikdar več najti. Šla bo za svojima bratoma „Zastonjom“ in „Podarkom“ ali kakor smo mu pri nas rekli, za „Šenkom“. O poslednjem se pripoveduje, da je umrl in „Zastonj“ ga je pokopal, takoj nato pa tudi zginil, da živa duša ne ve kam“, potrdi mu stari Lokar in pomoli Janezu mošnjak, obenem pa tudi vže čuti, kako ga je gostač s komolcem pod rebri potipal, češ, kako si vendar neroden, ali ga nisi mogel semkaj dati, da bi si ga bil še jaz napravil, ker je vže tako pri rokah! „Janez“, pravi na to gostač na glas, „daj, privošči ga tudi meni pipico, nisem je še imel v ustih, pri tebi se ga vsaj še vedno dobi ena ali dve luknji, ker si dober človek.“

Med tem, ko je gostač Lokarja in Janeza za tobak obdelaval, spregovorila je stara sosedova mati, ženica pri šestdesetih letih, majhne postave, upognjenega telesa in drobne glave: „Kaj govoriš o ljubezni do bližnjega, če je dostikrat med otroci enih starišev zastonj z lučjo iščeš. Le po hišah poglej, pa se boš takoj

prepričal ali je res ali ne. Koliko pa jih boš našel, kjer bi se res radi imeli, kakor nam to božja in natorna postava veleva. Vže pri otrocih, ki ti še v srajci okoli tekajo, zadostuje dostikrat košček boljšega kruha, ki ga ta ali oni dobi, da si skočijo v lase in se obuškajo, kakor se ravno znajo. Ko dorastejo, dobre so jim dostikrat druge slične malenkosti, da se prepirajo, s priimki obkladajo, da celo drug družega pred sodbo vlačijo. Brat kliče proti bratu, oče proti sinu sodnika na pomoč! Koliko je starih onemoglih, ki so izročili mladim lepo bogastvo, sedaj pa kruha stradajo, ker jim ga sinahe pripirajo, kar je od sile grdo. Komu pa se ima taka sinaha zahvaliti, da je vže sedaj za gospodinjo pri hiši, kakor Bogu in pa dobrovoljnima starima, da sta se odpovedala gospodarstvu vže pred smrtjo, češ, naj pa še mladina poskusi, kako se gospodari. Če bi se bil stari ravnal po pametnem pregovoru: „Meni luč, tebi ključ“, bi ne bilo še sinahe pri hiši in sam bi ne stradal kruha za svojo dobrovoljnost“.

„Prav imaš Alenka, prav, svet je čedalje porednej“, pritrđi ji Lokar. „Ko sem bil jaz

mlad, ni bilo tako! Tedaj so otroci stariše še spoštovali in ljubili, stariši pa pred vsem za dušne in telesne potrebe otrok skrbeli. Sedaj ni več tako. Otrok ne vidi pri mnogih hišah nič lepega, nič dobrega, za vzgojo njegovo se doma tudi živ človek ne briga in če bi ga šola nekoliko ne pokristijanila, zrastel bi, kakor biček na pašniku, kakor teliček v hlevu. K temu pridružuje se pa tudi vže povsod smrdljiva žganjarska kuga, ki grunte razdeva in spodkopuje, da se navadno porušijo in razpadejo, kadar otroci dorastejo. Kaj bo iz takih otrok?"

„Ej no oče, tako na vso moč vam pa tudi ni treba hvaliti tistih starih dobrih časov! Saj se bere o njih, kaki so bili. Ljudje so si bili in si bodo vedno enaki, kar svet stoji, hudobni med dobrimi, kakor je vedno ljulika med pšenico. Če bi vže od nekdanj ne bilo tako, bi Kajn ne bil ubil svojega brata Abelna, bi se Noetov Kam ne bil drznil svojega očeta zasramovati, bi Izakov Jakob ne bil svojega brata kosmatega Ezava za prvenstvo osleparil in bi tudi egipškega Jožefa ne bilo, ker bi ga lakomni in zavidljivi bratje ne bili prodali. Če je bilo to pred veliko tišoč leti tako, mi le verjemite,

da tudi ob vaši dobi svet ni bil nič boljši od današnjega. To se vam le tako dozdeva, ker ste že zdavnaj venkaj iz tistih let, v katerih človek več ali manj sam določuje značaj svoji dobi, ter ste prišli v leta, kjer človek že rajši od strani opazuje dogodke, ki nam jih življenje donáša. V tem položaju zdi se mu pa marsikaj drugače, kakor kadar je bil pri tej ali oni reči še sam dejansko prizadet. Ljudje so v starejši dobi prav tako vse križem grešili zoper božje in cerkvene zapovedi, ter so bili prizadeti v sedmih naglavnih in devetih tujih grehah ter v onih zoper sv. Duha, kakor je to še dandanes na dnevnem redu. Edino, kar se na človeku spreminja je obleka, vse drugo pa več ali manj ostane, kakor je bilo.“

„Deloma res, kar si povedal, Tomaž, da!“ pritrди mu Lokar. „Ti si bil daleč po svetu, si Laško deželo obhodil in v Dalmaciji si fige jedel in črnino popival, ali jaz tudi nisem za pečjo svoje mladosti zaspal. V Trst smo vozili slanino, moko, fižol, krompir, zelje in sploh vse, kar se pri nas prideljuje in Tržičani radi jedo in ondi sem tudi marsikaj videl in slišal, kar mi je oči in ušesa odprlo. Ondi sem spoznal

nečimernost tega sveta in licemerstvo njegovo bolje, kakor bi mi bilo to doma ves čas svojega življenja mogoče. Ondi sem videl, kako izdaja in zatajuje prijatelj prijatelja, kadar dojeta do tiste meje, kjer je tostran nje dostikrat huda zadrega, sila, lakota ali še kaj hujšega, onostran meje pa denar. Tukaj je mejnik, kjer navadno prijateljstvo preneha in sebičnost na njegovo mesto stopi. Ondi sem spoznal, da človek navadno le toliko velja, kar plača! Dokler ima zadosti evenka, ali pa imenitno službo, s katero se prijatelji tudi kolikor toliko okoriščajo, se mu poslednjih ne bo manjkalo. Pridušali se mu bodo zlasti pri poliču vina, da ga ni pod solncem mati rodila, ki bi ga višje cenili in rajše imeli. Gorje pa takemu, komur prijatelji pri poliču prisegajo zvestobo, kadar ga polomasti nesreča, ter mu vzame premoženje, službo ali kar je še najhujše, morda tudi celo dobro ime. Tedaj se bodo zgubili drug za drugim, kakor kafra; da, komaj toliko časa bodo imeli, da ti sporoče svoje sožalje in sočutje. Več se ne bo nihče brigal za-te. Kdor pa se ti kljub nesreči, katero si morda srečno prestal, četudi si potem nekako izobčen iz človeške družbe, zla-

sti, če si dobil maroge, na svoje pošteno ime, kdor se ti pa kljub temu, pravim, vendar bliža z odprtim srcem in odprto roko, tega se pa okleni z dušo in telesom, tak človek je zlata vreden! To ti bo prijatelj, ki te tudi v sili in nadlogi ne bo zapustil in ljubi ga, kar le največ moreš! Žal, da je takih ljudi tako malo na svetu! To so ti ljudje, ki žive po vzgledu Zveličarjevem, ki je tudi grešnike sprejemal, kar mu ošabni židovski rod nikdar ni mogel odpustiti, češ, kak človek je to koliko je vreden, ker grešnike sprejema! Ali On, neskončno modri in potrpežljivi prijatelj trpečega človeštva, je imel tudi za to umesten odgovor v priliki o zgubljeni ovčici in dobrem pastirju, „da ima nebeški oče več veselja nad enim grešnikom, ki se poda zopet na pravo pot, kakor pa nad devet in devetdeseterimi pravičnimi, katerim ni treba pokore.“

„Ej, kaj hočemo?“ opomni Ferjanov Janez, „ta, ki ima kaj pod palcem, je mož in če ima veliko, še celo moder mož, da ga povsod volijo, kjer je kaj treba. Za siromaka in naj ti bo še tako prebrisan, skušen, moder in pamenten, se živ človek ne briga -- ker nima denarja.

Denar, sveta vladar! Pojdi danes v Ljubljano in če imaš ondi srečo, da si premoženje pridobiš, te bodo celo na rotovžu izvolili v mestno starešinstvo, ne da bi se brigali, kaj in koliko znaš. Zadosti je, da imaš denar, in ker ga imaš, si zadosti moder, da boš z drugimi izvoljenci vred prikimaval, kadar bo treba. Poznal sem grajščaka, jako dobrega moža. Dokler je imel graščino, je imel vse polno prijateljev, ki so se od blizu in daleč v kočijah na gosti k njemu vozili. Kjer je bilo kake volitve treba, volili so tega gospoda, da še celo na Dunaj so ga pošiljali, da je s cesarjem lahko govoril, če se mu je ravno prilika ponudila. Ne vem kako je prišlo, s kratka rečeno: grajščak je bil prva, najbolj modra in najbolj veljavna oseba. Vse ga je častilo, vse spoštvalo, cesarski gospodje, ki po kancelijah sede, so se odkrivali pred njim. Sedaj pa zopet ne vem, kako je prišlo, da se je jela grajščina majati in je končno tudi res prišla drugemu gospodarju v roke. Tisti dan, ko je na gradu boben zapel, zgubili so so prijatelji, nehali so se cesarski gospodje grajščaku odkrivati, četudi ni imel na svoji poštenosti nobenega madeža in pri bodočih, kmahu na to sle-

dečih volitvah ni hotel živ človek več vedeti, da je bil grajščak kedaj za poslanca ondi. Grajščak je prenehal biti v tistem trenutku moder, zanesljiv, zaupanja vreden in Bog ve kakšen človek še, ko so mu grajščino prodali. On, ki je bil poprej povsod prva in najbolj veljavna oseba, sedaj v domačem kraju niti spodobne službe ni mogel dobiti. Vsak njegovih prejšnjih prijateljev imel je zanj pomilovalno besedo, nikdo mu pa ni ponudil košček kruha in celo tedaj ne, ko je prosil zanj. Nekdaj najbolj moder človek, si sedaj niti kruha ni mogel prislužiti s svojo modrostjo. Končno se ga je ljubi Bog usmilil, ter mu naklonil na ptujem usmiljenega človeka, ki mu je preskrbel pisarsko službo v kanceliji. Poprej poslanec, naposled pisar. Tako je na svetu. Zato pa še enkrat rečem: denar, sveta vladar!“

Kdo ve, Janez, ko bi bil svoje dni ti prevzel domačijo namesto brata, da bi morda ne bili tebe tudi že na Dunaj poslali med tiste, ki postave delajo, ker si tako učen. Oh kako ti je vendar dobro, ker vse veš“, pripomni stara mati in še pristavi: „Menim, da bi se ti celo pridigovati ne ustrašil.“

„Posebnih dobrin ne čutim, če morda to ali ono slučajno vem, nesrečen pa zaradi tega tudi nisem, če sem vstani v knjigi stvarjenja nekoliko bolje brati, kakor kak navaden človek. Poglavitna reč, ki človeka poleg učenosti srečnega dela, je dobra vest in pa zadovoljnost. Nobene ne pogrešam. Vzlasti poslednja spremlja me zvesto pri vseh delih in opravilih, in prav za to mi gre pa delo tudi gladko spod rok. Naš stan je brez dvoma najtežavnejši na svetu, ker je v tesni zvezi z največjim trpljenjem in primeroma z najslabšo hrano. Toda tudi temu ne manjka solnčnih strani, dokler nas zadovoljnost ne zapusti.

Bil je reven kmet, ki si je vsakdanji kruhek v potu svojega obraza služil. Mož je na vsako stran varčeval in stiskal, kar se je le dalo, pa si vendar ni mogel opomoči. Nekega dne dela praho. Vroč pot se mu cedi po obrazu. V vasi zazvoni sedem, naš kmetič ustavi živino, sede na plužje in moli angeljsko češčenje. Mimo pride stara beračica; „kako je“, vpraša našega orača in postoji.

„Ej, nič prida“, odgovori kmetič. „Obilno dela, malo zaslužka, ko bi si vsaj toliko mogel

pomagati, da bi si svojo delavno živino napravil“, potoži kmet in si obriše mokro čelo.

„Obrni se proti jutru in hodi dva dni daleč v euo smer; prišel boš do velike smreke, vrhu nje je krokarjevo gnezdo. Če tisto posekaš, ti svoj živ dan ne bo ničesar manjkalo“.

Ne bila bi slaba, si misli kmetič in zopet požene, ko si žena ob palici dalje pomaga. Praha je narejena, hajdi domov. Živino pelje kmet k sosedu, kjer se z običajnim krščanskim plačilom: „Bog plačaj!“ zahvali za dobroto, potem pa vrže sekiro na ramo in se proti jutru na pot napravi. Dva dni je hodil in res je prišel do velike smreke, vrhu katere je videl gnezdo. Takoj se je je lotil in posekal. Z groznim hruščem podrla se je smreka na tla. V gnezdu je bilo dvoje jajc, ki ste se razbili na zemljo padši. Iz enega zvali se krokar, v drugem zasveti se zlat prstan. Krokar je tako nedopovedljivo hitro rastel, da je bil v nekoliko trenotkih popolnoma doraščen videti. Krokar spregovori: „Človek, pod srečno zvezdo si rojen, kajti rešil si me. Za plačilo si vzemi ta-le prstan in ga nosi. Kadar si boš česa želel, zasučí prstan na prstu, poželi si dotično in dosegeš boš. Opozorim te

pa, da se ti more želja samo enkrat spolniti. Želi si toraj kaj pametnega, da se ne boš kesal“. Krokár se na to dvigne v zrak in odleti proti jutrovi deželi.

Kmetič pobere prstan in ga natakne na prst. Ravno prav mu je bil. Za posekano smreko se ni dalje brigal, temveč se je obrnil proti domu. Zvečer dospe do velikega mesta, kjer je opazil poleg drugih bogato opravljenih prodajalnih izložišč tudi zlatarsko. Radovednost ga vleče v prodajalnico, da bi zvedel, koliko je prstan vreden. Bil je gladek obroček, prav kakor so zakonski prstani.

Zlatar si ogleda prstan in pove navadno ceno.

„To se vidi, da nič ne veste“, zakrohota se mu kmetič debelo in pravi: „Poslušajte, kaj vam bom povedal: ta-le prstanček, kakor je neznaten videti, je več vreden, nego vsa vaša prodajalnica z gotovino vred!“ Na to mu začne dobrovoljni možiček razkladati, kje in kako je našel prstan in kaka skrivna moč da je v njem.

Zlatarju, zviti glavi se takoj zabliska. Sklenil je nevednega kmeta opehariti za prstan, naj velja kar hoče, saj to ne bo prva goljufija.

Zato pravi: „Če je to tako, je seveda vse kaj družega. Prijatelj veš kaj! Ker imaš tako dragocenost pri sebi, bi ti svetoval, da pri meni prenočiš. Ni ti varno okoli prenočišča iskati, kajti ti ne veš, kako je svet zlasti po mestih malo vreden“.

Kmetu se ni napačno zdelo in je vbogal. Vsedla sta se z zlatarjem k večerji in pozno v noč pila, da je jelo vse okoli kmeta plesati, nato sta šla k počitku. Ni bilo dolgo in naš junak je kmalu tako sladko zaspal, kakor da bi mu angeljčki godli. Zlatar porabil je priliko in zamenil kmetu čudatvorni prstan za navadnega, nakar je komaj jutra čakal, da bi kmet pete odnesel. Vže na vse zgodaj ga je šel buditi rekoč: „Prijatelj, daleč imaš in vroč dan te čaka, napravi se ob hladu dalje“.

Naš možiček vboga, ker je bil navajen zgodaj vstajati in še dobro se mu zdi, da ga je postrežljivi prijatelj tako zgodaj poklical. Komaj je toraj kmetič imel v veži prag za seboj, hitel je lakomni zlatar v klet in je duri za seboj zaprl. Zasukal je prstan na roki in rekel: „Tako hočem imeti vse polno zlata, čistega zlata!“

Kakor toča vsulo se je suho zlato po prostorih in v kleti, da se je zlatarju kar srce smejalo; toda veselje ni bilo dolgo. Tesno mu prične prihajati okoli srca in mož prične misliti, kaj bo, če zlata toča kmalu ne neha. Zlatar skoči k durim in jih hoče odpreti, toda ključ mu pade iz rok in zlata toča ga podsuje, v kateri je konečno tudi zlatar sam poginil. Pokopala ga je.

Naš kmet sekal jo je med tem, ko je nepoštenega zlatarja kazen tako hitro doletela, dobre volje proti domu in premišljeval, česa bi si želel, da bi se mu na tem in na onem svetu dobro godilo. Ali to vganiti ni bilo tako lahko. Domov prišedši, pokazal je prstan ženi rekoč: „Sedaj, ljuba moja, smo pa na konju, nobene reči nam ne bo več manjkalo pri hiši. Prstan sem dobil, ki nama vsako željo izpolni, seveda le enkrat. Toda meni se zdi, da bi morala oba pač dobro premisliti, kaj si bodeva volila, da se ne znebiva dragocene lasnosti prstanove za prazen nič“.

„Veš kaj“, pravi ona na to, „dveh kravic za molžo in konjiča za vprego že ves čas, kar sva skupaj, tako britko pogrešava. Kaj praviš, ko bi si jih sedaj-le želela?“

„Ali se ti meša stara?“ zavrne jo mož, „da bi se za tako malenkost znebila želje, ki vtegne kdo ve kaj vredna biti, ako se nama prava oglasi. Le pridno se dela poprimiva in moliva zraven, pa boš videla, da nama ne bo ničesar manjkalo“. In res, ko je bilo leto okoli, pri-gospodarila sta si naša kmetiča toliko, da sta si oskrbela dve kravi in konjiča. Očiten bla-goslov božji kazal se je povsod na polju in doma. Drugo leto dokončavši, prikupila sta si že nekaj zemljišča, tretje, četrto in peto leto popravila sta hišo in prizidala sta nekoliko poslopja. Posebno srečo ima je Bog naklonil, odkar je bil zlati prstan pri hiši. Mož je bil popolnoma srečen in zadovoljen, kar mu je ob vstrajni pridnosti in varčnosti Bog dal, ne tako pa žena. Le več, vedno še več želela si je imeti, deloma gnala jo je tudi tista nepopisljiva vsem ženskim bitjem prirojena radovednost, da je dan na dan v moža tiščala, naj bi vendar kako modro in pametno zinil, da bo vsaj videla, kako moč ima prstan.

„Sam ne vem, ali bledeš, ali kaj? zavrnil jo je vselej nejevoljno mož. Ničesar več nama

ne manjka in res ne vem, čemu bi zapravil lepo lastnost za kako ničevost!“

„Moj Bog! jaz te pa skoraj več ne poznam ne“, tarna ženica, „tak si postal. Dokler nas je trla revščina na vse strani, želel si vedno, da bi se nama na bolje obrnilo. Sedaj pa, ko imaš moč v rokah, da si voliš, kar hočeš, sedaj ko bi bil lahko za cesarja, grofa, barona ali saj za župana, ter bi imel lahko skrinje polne čistega zlata, ti niti na misel ne pride, da bi si kaj pametnega želel!“

„Žena, molči! spregovori mož nevoljno in vdari z nogo ob tla, češ, to dá besedi več povdarka. „Mlada sva in zdrava tudi, hvala Bogu. Kakor veš, je naše življenje včasih silno kratko, včasih se pa tudi vleče skoraj sto let. Kdo ve, koliko ga je nama določenega. Dobro veš, da ima prstan le eno samo željo izpolniti in potem smo z njim pri kraju. Kdo ve, česa nama bo še treba, če nama je morebiti Bog določil sto let življenja. Ali ni bolj modro, če si željo za najskrajno silo prihraniva? Sedaj nama tako ničesar ne manjka. Odkar imava prstan pri hiši, spremlja naju očiten blagoslov božji, da se ljudje kar prečuditi ne morejo“.

S tem je bila zadeva za nekaj časa dognana. Premoženje je raslo našemu kmetu od leta do leta in v nekaj letih je že imel polne hleve živine ter več hlapcev in dekel, ki so mu pomagali, kjer je bilo treba. Več kot desetkrat na dan si je ogledaval zlati prstan na roki, o čegar čudatvorni moči razven njegove žene nihče niti slutil ni, želje si pa vendar-le ni upal nobene izreči. Po pravici vam povem, da če bi ga žena ne bila na leto po enkrat opomnila, naj ne pozabi na pametno željo, bi sčasoma o znamenitem prstanu niti več govorili ne bili in to tem manj, ker se jima je premoženje čedalje bolj množilo, ob umnem gospodarstvu in strahu božjem.

Kakor pa na tem svetu nobena reč ne traja dolgo, je bilo tudi življenje tega zakonkega para kljub veliki starosti, ki sta jo doživela, vendar le s časoma tudi pri kraji. Neko noč prišla je smrt in je oba belolasa popotnika iz te solzne doline s saboj vzela v boljše življenje. Jokajoči so ogledovali sinovi in vnuki ljuba jim mrliča in eden sinov hotel je sneti očetu zlati prstan, da bi ga imel za spomin. Ali drugi mu je to odsvetoval rekoč: „Pusti jim ga,

naj ga vzamejo s saboj v grob, ker so se ga ves čas tako srčno veselili. Tudi mater sem videl dostikrat prstan ogledovati!“

Tako se je zgodilo, da so srečnega kmeta res z zlatim prstanom vred pokopali, o katerem je bil mož ves čas svojega življenja trdno prepričan, da ima čudotvorno moč v sebi. Res jo je imel, kajti kmet je z božjo pomočjo čudovito obogatel, če tudi ne vsled prstanove čudotvornosti. Pravljica ta nam kaže“, pravi Janez pripovedovanje dokončevajoč, „da je zadovoljnost s svojim stanom združena z varčnostjo in pridnostjo temelj blagostanju, katero nikdar ne izostane, ako človek Boga ne pozabi.“

„Kaj bi dal, Marijana“, šepne Tomaž svoji izvoljeni, „ko bi tudi jaz mogel na pošten način tak prstan dobiti, da bi mi srečo prinesel?“

„Kdo ve kaj ti ne bo treba dajati“, odgovori zarudelo dekle po tihem, seže v žep in pravi: „Če si s tem le zadovoljen, ki sem ga jaz po svoji materi podedovala, ti ga iz srca rada dam. Vedno so trdili, da je prstan blagoslovljen in da so bili srečni, kadar so ga nosili. Danes ti lahko že odločno odgovorim na vprašanje, če bi hotela k vam priti in ti odkrito-

srčno rečem: da! Rada te imam kakor sama sebe, ker te poznam, da si poštenjak od nog do glave, ker vem, da nisi pijanec, in da ne razgrajaš ponoči okoli, kadar pametni ljudje spe. Upam, da bova do smrti srečno skupaj živela. Podpirala se bodeva pri delu, eden z drugim delila bova grenke in britke ure, pa tudi eden z drugim se veselila, kadar nama bo srečala mila. Mislím, da če bova pridno delala, in kakor se v pesmi poje „pa molila vmes“, nama ne bo kruha manjkalo.“

„Izvestno ne, ljuba moja. Pridne roke in varčnost pri hiši niso še nikjer skaze delale. Kako sem vesel, da si se odločila, ti pač ne morem povedati. Hišica, kamor boš prišla za gospodinjo res ni, da bi rekel, kaj prida, kajti stara, silno stara je že in črvojedina posipa se na vseh krajih iz lesenega ostenja. Z božjo pomočjo pozidala si bodeva kmalu drugo. Take žene, kakor boš ti, želel sem si ves čas, odkar me je jelo gospodarstvo na ženitev opominjati. Saj veš, da dobra gospodinja tri vogle hiše podpira. Odkar sem se vrnil od vojakov, jel sem premišljevati sem in tje, nasvetovali so mi jih mnogo in marsikatero med njimi še precej pe-

tično, ali za nobeno se nisem mogel tako iz cele duše duše odločiti kakor ravno zate. Želani na smajni dan popoldne, ko smo na Glavarjevem vrtu skupaj popevali in si ti tako iz dna svoje duše in srca kvišku hrepeneča zapela:

»Povzdigni se žalostna duša v višave,
Zapusti na kratko dolino solzâ!«

segel mi je tvoj živ glas v srce in — spoznal sem, da si ti tista, s katero bi si želel na večno združen korakati proti večni domovini človeštva. To ali pa nobene ne, sklenil sem še tisti trenotek in sem, kakor vidiš ostal tudi mož beseda. Če ti je prav, gremo pa v ponedeljek k pismom v Kranj?“ vpraša presrečni Tomaž svojo zarudelo nevesto.

„Meni je vse prav, kar je tebi všeč“, odgovori Marijana in presrečna zaročenca jela sta še bolj potihem šepetati med saboj, da niti najbližnja sosedka Marijane, stara mati ni mogla nobene besedice več vjeti na uho, kar ji ni bilo posebno všeč.

Čevljar je jel med tem svoje orodje pospravljati rekoč: „Dosti naj bo, jutri je tudi še delavnik, spat bo treba iti.“ Vstal je in si jel zaspane ude pretegavati po dolgem in na

široko, kakor se mu je ravno prilegalo, in da se mu je, spoznal sem iz tega, ker je tudi neznanško zazijal, ko je roke narazen raztegnil.

Možje so se tudi drug za drugim posloveli, lahko noč vošivši, in čez dobre četrť ure na to že ni bilo več luči pri hiši.

V.

Na velikonočni ponedeljek popoldne zbira se naša vas že od nekđaj na Glavarjevem vrtu po starosti, spolu in stanu v gruče, katere se na razne načine kratkočasijo. Začnimo pri najmlajših — pri otrocih. Le-ti so skoraj ves popoldan na nogah in vsled tega zvečer do smrti utrujeni. In kaj bi tudi ne bili, če vam povem, da jako radi „rjuho trgajo“, igra pri kateri se vsa družba sprime v kolobar, v čegar sredo spuste tistega, katerega za ta posel izžrebajo, kar se tako-le zgodi: Eden iz kolobarja vstopi se na sredo in prične navzoče družabnike šteti rekoč: „En, dvoj, kompanoj, živa bila kompanija, siva raka, tika taka, kavselj ven! Kogar zadenete poslednji dve besedici, je izžreban in ima čast, da „utrğa rjuho“. Kolobar se namreč s fanri in dekliči namešan trdno sprime in kav-

seljc se zaletava iz ene strani v drugo, da bi kje pretrgal živ kolobar. Če je količkaj močen, se mu to kmalu posreči in kavseljc zbeži, družba pa za njim na lov. Kdor ga vjame je mesto njega kavseljc in trganje se prične iz novega. Dostikrat se pa tudi zgodi, da pride najslabši revež v sredo za kavseljca, takemu se ne pripeti tako hitro, da bi kmalu napravil luknjo v rjuho, za to včasih spodaj skozi smukne, kar je ravno toliko vredno, kakor če bi jo bil raztrgal, ker mora za ta poslednji čin zdatno bolj gibčen biti, da jim obenem tudi pete odnese. Ko se mladina te igre naveliča prične drugo, tretjo in četrto, dokler jih zvečer Marijin zvon ne zapodi domov, ker otroci po klopeh in po posteljah vse križem pocepajo in takoj zaspe. Utrujeni so, kakor če bi bili ves ljubi dan pšenico mlatili.

Dorasli fantje zbrali so se z možmi vred v eno gručo, kjer igrajo za pirhe. Tu stojita po dva in dva in dudata rudečkarje ob zobe, hote po glasu zvedeti, kateri pirh bo trdneji, na kar določita, kako bodeta „štruncala“, to je z jajci skupaj trkala, ali pojde namreč ost na ost, peta na peto, ali pa pojde slabeje jajce z

ostjo in peto na ost močnejega. Komur se jajce na obeh koncih ubije, ga zgubi in izroči tistemu, ki ga je „prištruncal“. Ondi le položeno imajo desko na pošev. Po nji spuščajo v določenem sporedu pirhe in kđor s svojim jajcem pri „katalanju“ zadene drugo, je pobere, njegovo je! Nekateri kažejo pri tej igri čudovito izvežbanost in spretnost ter si nabero jajc, da jih imajo dva dni dovolj jesti. Na drugi strani pirhe, pomaranče in jabolka „sekajo.“ To se godi lahko na dvojen način: ali na tleh ali pa v roki. Na tleh položi se jajce, pomaranča ali jabolka na neko določeno daljavo pred sekača in le-ta vzame krajcar med palec, kazalec in srednji prst, z njim pomeri in ga zapodi v razpostavljeno mreč. Ako se krajcar vanjo zasadi, je „vsekal“ in si reč pridobil, če ne — pa zgubi krajcar. Izurjenim sekačem daje se samo po edenkrat, manj izurjenim navadno po dvakrat sekat. V roci sekajo navadno le izurjeni in premeteni sekači, ki so si v svesti svoje umetnosti. Tisti, ki daje sekat, vzame dotično jajce, pomarančo ali jabolko tako v roko, da se ga prav malo vidi iz nje med palcem in kazalcem. Sekač tu navadno po dvakrat, dostikrat tudi po trikrat seka za

en krajcar. Kdor je mojster in zadosti malo-
pridnega srca, prvič in drugič kar se da močno
krajcar v držačevo roko zapodi, da se siromaku
kar iskre pokažejo pred očmi, toda tolaži se
revež s tem, da sekač morda tudi v tretjič ne
bo zadel in — krajcar bo jako dober za tri
bolečine. Toda žal, siromak moj, vkanil si se.
Sodrug tvoj igral se je s teboj, kakor mačka z
miško, ki jo pusti še par korakov begati, pre-
den jo zadavi. V tretjič zapodil ti je krajcar v
malo odprtino, da bi ga počasi ne bil mogel
lepše vsaditi tjekaj. Vidiš, tak je svet! V naj-
slajših nadah te najrajši okani!

• Ob Glavarjevi hiši stoji dolg stol, ki ga
rabijo, kadar lan obglavičujejo. Na tem stolu
posedla so se danes naša dekleta; zastavljale
so si razne uganke, pripovedovale razne basni
in pravljice, brez katerih se pri nas malokdaj
družba razide, ki se je sešla za kratek čas.
Vmes so pa krasno popevale veličastne veliko-
nočne in navdušajoče pesmi matere Božje, ki so
prav v tisti dobi jele v Ljubljani izhajati. Dva
gospoda v Ljubljani sta jih največ in najlepših
spravila na dan. Prvi, mestni učitelj, Andrej
Praprotnik jih je zlagal; drugi, duhovnik in

organist v ondašnji škofijski cerkvi Gregor Rihar, jim je pa napeve skladal. Pesmi so bile našemu narodu popolnoma primerne, če prav so nekateri modrijani čez nje zabavljali, da se zaradi preveselega značaja ne spodobijo v cerkvi. Narod po tem ni vprašal, ali se spodobijo ali ne, temveč jih je, danes slišavši jih, jutri že povsod sam popeval. To vam je bila vesela doba narodnega življenja v našem kraju, da vam živahneje najstarejši ljudje ne pomnijo. Lepo je bilo tedaj lepo, kakor morda nikdar več ne bo, dokler se bodo Riharjeve pesmi iz cerkve preganjale. Kje naj se narod petja uči, če ne v cerkvi? Ali morda ponoči od fantov na vasi? Današnje cecilijansko petje ni za naš narod, ker mu ne sega do srca; za to se ga pa tudi nikdar naučil ne bo.

„Škoda da Marijane ni“, oglasi se Zimčeva Mica med dekleti, „odkar se nam je omožila, zdi se mi, da je naše petje kakor zvonjenje, kadar se najlepši zvon ubije.“

„Ko bi jo bila poprej v misel vzela, bi bila pa poprej prišla“, pripomni stara Glavarica, ki je kljubu svojim sivim lasem še vedno rada pri dekletih posedala, „lej ju no mlada Drobnjava,

tamkajle po vasi gresta.“ Nato prijazna ženica povzdigne nekoliko bolj svoj glas rekoč: „Tomaž, Marijana, pojdita no semkaj vas, da nas bo več!“

Mlada Drobnjava, ki sta o pustu poroko imela, zavila sta se res proti Glavarju, kjer se je na vrt dospevši Marijana takoj med svoje prejšnje tovarišice pomešala, Tomaž se je pa proti gruči možakov in fantov obrnil, če prav ne iz namena, da bi kaj „prištruncal“, dasitudi brez pirhov ni bil.

„No Tomaž, ali si kaj prida pirhov s seboj prinesel“, nagovori ga naš stari znanec Lokar, „pokaži jih no, kakošne ti je mlada napravila. Stare kokoši imate tudi pri hiši in take neso po navadi jako trdna jajca; sedaj-le Tomaž, če te je volja, lahko kaj prištruncaš za večerjo, ako jajca kaj prida čislaš.“

„Tomaž ne spuščaj se ž njim v nobeno stvar, Lokar ima smolnico; da, prav res jo ima, in vse jajca ti bo pobil. Tako hitro ti bo v roci jajce zamenil ž njo, kakor bi trenil, ti boš pa mislil, da trkaš z jajcem ob jajce, katero si poprej duhal“, podučuje in svari stari gostač Tomaža ter se obenem Lokarju postrani posmehuje, češ, sedaj sem ti jo pa zasolil!

„Če mi ne boš kmalu vtihnil, čeljust škrbinasta“, zareži Lokar nad gostačem, toda bolj v šali, kakor za resnobo, „ti bom jaz smolnico na tvojih zobeh poduhal, kako da je kaj trdna.

„Vižga, vižga, Pretepačev Jernej gre!“ zaženo otroci v bližnji skupini na ves glas hrup in vse obstoji in gleda odkod se bo pokazala objavljena oseba.

Po travnikih doli jo je primahal čokat fant pri dvajsetih letih; na glavi čepel mu je kastorec, za njim pa krivci. Nosil je svilno baržunast telovnik, jirhaste hlače in čevlje z zavihljaji čez kolena. Pruštof iz višnjevoga sukna imel je čez eno ramo ogrnjen. Iz njegovih žepov gledala je na vsaki strani po ena mrežasta bela ruta. To je bil Pretepačev Jernej, ki se ni zastonj tako imenoval, kajti po pravici rečeno, ga ni bilo boja v obližju, da bi Jerneja ne bilo zraven. Da jo je navažno skupil, razumljivo je popolnoma, če vam le naslednje razložim; če je bil Jernej zmagovalen v boju, moral se je skoraj, da vedno za to v Ljubljani na Žabjaku nekaj mesecev pokoriti za tiste tedne, kar jih fant ni bil za delo, katerega je v boju obdelal. Če se je tu pa tam primerilo, da je on podlegel

presilni moči nasprotnikov, so mu jih pa zopet ti toliko in takih naložili, da je bil za nekaj dni dober. Kljub temu pa vendar ni opustil preteпов in lahko rečem, da ga ni bilo sejma brez boja, če je bil le Pretepačev Jernej v obližju. Kaj se hoče, kri mu ni dala miru, pa je! Ravno danes vžival je po dolgih osmih mesecih zopet prvič zlato svobodo. Naši možje so to tudi dobro vedeli, vendar so ga skoraj vsi h krati radovedno vprašali med nje dospevšega: „Poglej ga no Jerneja, od kod pa ti prideš?“

„Odkod le drugod, kakor od doma, kamor sem pred dobro uro iz Ljubljane došel. Danes zjutraj so me spustili in naravnost proti domu sem jo vrezal“, odgovori predrzno in pogunmo po fantovski navadi Jernej.

„Kedaj pa pride Potegunov domov?“ vpraša radovedno stari Lokar. „Slišali smo, da se je pritožil v Gradec, ali je res?“

„Seveda, da je bilo res. Janeza ne bo več domov, odšel je drugam, kjer se mu bo bolje godilo, kakor tu med nami zanikarnimi kmeti“.

„Kaj praviš, da je šel Janez po svetu?“ začudi se Gostač, „izvestno je to storil, ker ga je bilo sram k nam vrniti se iz zapora. Kako

je bil vendar neumen! Saj smo vsi vedeli, da je bil po nedolžnem v ječi, zaradi tega ga pač ni bilo treba sram biti!“

„Figo ste vedeli in pasjega vruga, da je bil nedolžen, sicer bi se bili drugače postavili zanj pri glavni obravnavi, kjer so ga pokopali, ker ni bilo pravih prič, ki bi bile njegovo nedolžnost dokazale“, zarentači Jernej nad gostačem.

„Kam pa se je obrnil Janez, ko so ga spustili“, izprašuje nadalje Lokar.

„Nikamor drugam, kakor naravnost k Bogu v nebesa, ker prestal je revež zadosti za malopridnosti, kar smo jih na vasi doprinesli.“

Možje se spogledajo, otroci obmolknejo in med ženskimi, ki so med tem tudi bližje pritisnile čuje se glas: „Ježiš, umrl je!“

Bila je Žimčeva Mica, ki je vskliknila.

„Da umrl je Janez v ječi na veliko soboto zvečer, ko so bile zunaj procesije po mestu. Zvonenje iz bližnjih cerkvâ slovesno k njemu v zaduhlo zidovje na Žabjak doneče, seglo mu je s tako močjo do srca, da mu je to od same žalosti počilo. Našli so ga mrtvega in zdravniki so rekli, da mu je srce počilo.“

„Ali je imel kaj lep pogreb, ki je tako po

... in ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

Snopič:

- 1, 2, 3. Čbelica: I., II. in III. bukvice. *Kastelic.*
 4. V gorskem zakotji. Povest, *A. Koder.*
 7. Krvna osveta. Povest, poslov. *F. Mirovčkov.*
 8, 9. Nesrečnica. Povest, poslovenil *I. P.*
 11. Za kruhom. Povest, poslovenil *P. Miklavec.*
 12. Spisi Andrejčkovega Jožeta I.
 13, 14, 15, 16. Babica. I. in II. Poslovenil *Fr. Cegnar.*
 19. Berač. Povest. *Elizabeta. Črtice.*
 20. Spisi Andrejčkovega Jožeta. III.
 21. Boj s naravo. — Treskova Uršika.
 22, 23. General Lavdon, oče vojakov imenovan.
 24. Spisje. Priredil *P. Miklavec.*
 25, 26. Beatin dnevnik. Spisala *Lujiza Pesjakova.*
 27, 28, 29. Grška mythologija. Poslovenil *L. Koprivšek.*
 30, 31, 32. „ „ „ „ „
 33, 34. Rimska „ „ „ „ „
 35. Spisi Andrejčkovega Jožeta IV.
 36, 37, 38. „ „ „ V. Žal. i veselje.
 39. Solnce in senca. Povest *J. Bedének.*
 40. Svitoslav. Povest. *Vonomir - Krizan.*
 41, 42. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
 44, 45. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
 46, 47. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
 48, 49. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
 50, 51. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
 52, 53. Z ognjem in mešem. Zgod. roman. *Podravski.*
 54, 55, 56. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
 57. Spisi Andrejčkovega Jožeta VI.
 58. — Zaroka o polnoči. Novela. *Basniroj.*
 59. Spisi Andrejčkovega Jožeta VII.
 60. „ „ „ VIII.
 61, 62, 63. Napoleon I. Iz ruščine prevel *Ivan Steklasa.*

MARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000076153

